

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν γνωμικῶν, ὅσα ἀπεθη-
σαύρισε ἡ σοφία τῶν ἐθνῶν, οὐδὲν γνωρίζομεν
μᾶλλον ἀρμόζον εἰς τίμιον ἄνθρωπον τοῦ τῶν
γάλλων ἱπποτῶν: «Fais ce que dois, advien-
ne que pourra,» «κάμνε ὅτι πρέπει καὶ ὅ, τι
θέλει ἄς γίνη.» Αὐτὸ τοῦτο παρήγγελλε καὶ ὁ
Σωκράτης εἰς τὸν Κρίτωνα, διδάσκων αὐτὸν νὰ
περιφρονῇ «τὴν γνώμην τῶν πολλῶν.» Ἡ τοι-
αύτη περιφρόνησις τῆς πλειονοψηφίας φαίνεται
οὕσα ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντὸς ὁρεγομένου
τελείας εἰρήνης πρὸς τὴν συνειδήσιν τοῦ ἡ ἐπι-
θυμοῦντος ν' ἀφίσῃ μικρόν τι ἢ μέγα καλὸν ὡς
ἴχνος τῆς διαβάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ κόσμου τού-
του. Ὅσα τῶ ὄντι ἐπράχθησαν πράγματι εὐε-
ρετικὰ ὀφείλονται, οὐχὶ εἰς τοὺς κυνηγούς δημο-
τικότητος, ἀλλ' εἰς τοὺς μὴ θεωροῦντας μέγα
δυστύχημα τὸ νὰ θεωρηθῶσιν, ἐπὶ τινὰ τοῦλά-
χιστον καιρὸν, ἄφρονες παρὰ τῶν μωρῶν, μω-
ρες παρὰ τῶν τυφλῶν, ἀπειρόκαλοι παρὰ τῶν
ἀγροίκων καὶ ἀμαθεῖς παρὰ τῶν ἀγραμμάτων.
Τοιοῦτου τινὸς ἀφιλοκερδοῦς αἰσθήματος προῖόν
εἶναι βεβαίως τὸ εἰς χεῖρας ἡμῶν τελευταῖον ἔρ-
γον τοῦ κ. Ψυχάρη. Ὅπως ἐν τῷ προλόγῳ καὶ
πολλαχοῦ τοῦ ἔργου τοῦ ῥητῶς καὶ σαφῶς ἐξη-
γεῖται, ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐβόσκετο ἐλπίδος ὅτι δύ-
ναται ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» ν' ἀρέσῃ εἰς
τοὺς σήμερον Ἀθηναίους ἢ νὰ εὕρῃ παρ' αὐτοῖς
ὑπερμάχους. Ἀπ' ἐναντίας ἦτο ἐξ ἴσου πεπει-
σμένος ὅτι θέλει ἀποδοκιμασθῇ καὶ χλευασθῇ
παρὰ τῶν ἡμετέρων δημοσιογράφων, ὅσον εἶναι
βέβαιοι καὶ οἱ ἱεραπόστολοι, οἱ πρῶτοι ἀποβαί-
νοντες εἰς ἀπάτητόν τινα νῆστον τοῦ Ὠκεανοῦ
ὅτι, ἀντὶ νὰ χριστιανίσωσι τοὺς ἰθαγενεῖς, θέ-
λουσιν ἀφεύκτως φαγωθῇ ὑπ' αὐτῶν. Ἐλατή-
ριον τῆς αὐτοθυσίας των εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐλπίς
ἀμέσου ἐπιτυχίας, ἀλλὰ μόνη ἡ πεποίθησις εἰς
τὸ σωτήριον τοῦ κηρύγματος καὶ τὸν βέβαιον
τελικὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας. Ὅμοίαν πεποί-
θησιν πιστεύει καὶ ὁ κ. Ψυχάρης ὅτι δικαιοῦ-
ται νὰ στηρίξῃ εἰς τὸ ἀπαραβάτον τῶν νόμων,
οἵτινες διέπουσι πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλίαν καὶ
τὰ πορίσματα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πολυχρονίου με-
λέτης τῆς νεοελληνικῆς. Ἡ γλῶσσα τοῦ «Τα-
ξιδιοῦ» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πιστὴ ἐφαρμογὴ
τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἀπεταμίευσεν ἐντός
τῶν δεκαπέντε καθαρῶς ἐπιστημονικῶν συγ-
γραμμάτων, ὧν ὁ κατάλογος κοσμεῖ τὸ ἐξώφυλ-
λον τοῦ βιβλίου. Πρὸς δὲ ἐκτίμησιν τοῦ κύρους
τῶν κανόνων τούτων δὲν εἶναι ἴσως περιττόν νὰ
προσθέσωμεν, ὅτι οὐδ' ἴχνος ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς
αὐθαιρεσίας. Ὅπως τῶ ὄντι μετὰ τὴν τελείαν
ἐκλειψιν τῶν ἀλχημιστῶν καὶ ἀστρολόγων ἀνυ-
ψώθησαν ἡ χημεία καὶ ἀστρονομία εἰς θετικὰς
ἐπιστήμας, οὕτω καὶ ἡ Γραμματικὴ ἀπὸ τὰς

χεῖρας τῶν λογιωτάτων ἀνῆλθεν ἀπὸ ἱκανοῦ
ἤδη χρόνου εἰς τὰς τῶν ἐπιστημόνων. Ἔργον δὲ
τούτων, ὅσάκις πρόκειται περὶ γλώσσης ζωντα-
νῆς, δὲν εἶναι ἡ διὰ χρησμῶν ἀπόφασις περὶ
τῆς δοκιμότητος ἢ τῆς μοχθηρίας τούτου ἢ ἐ-
κείνου τοῦ τύπου, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀναζήτησις τῶν
ἐπικρατεστέρων εἰς τὴν λαλίαν τοῦ λαοῦ ἐν δε-
δομένῃ ἐποχῇ καὶ χώρᾳ καὶ τῶν μόνων ἐκ τού-
του ἀναμφισβητήτως καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὁρθῶν.

Πασιγνώστα εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀ-
ξιούντων ὅτι μόνοι ἡμεῖς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν δὲν
πρέπει νὰ γράφωμεν ὡς ὁμιλοῦμεν, διὰ τὸν λό-
γον ὅτι οἱ τύποι τῆς λαλουμένης εἶναι προῖόν
ἀμαθείας καὶ φθορᾶς, διότι διαφέρουσιν ἀλλή-
λων μέχρις ἀκαταληψίας ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἐλ-
ληνικὴν χώραν, πρὸ πάντων ὅμως διότι ἡ γλῶσ-
σα τῶν σήμερον Ἑλλήνων δὲν εἶναι ὡς αἱ ῥω-
μανικαὶ θυγάτρεις τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ δεκτι-
κὴ ἐπανορθώσεως διαφθορὰ τῆς ἀρχαίας, καὶ
τὰ ἄλλα τοιαῦτα μυριάκις ἀναμασσηθέντα. Ἐξ
ἀκριβεστεράς ἐν τούτοις τοῦ πράγματος μελέ-
της ἐπέστημεν ἀδιστακτικῶς ὅτι, πολὺ μᾶλλον
τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀνωτέρω μύθους, συνετέλε-
σεν ἄλλο τι εἰς τὸν θρίαμβον τῆς διγλωσσίας·
εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ἀνέκαθεν ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν
ἡμετέρων λογίων σύγχυσις καὶ συνταύτισις δύο
πραγμάτων ὅπως διαφόρων, τῆς Γραμματικῆς
καὶ τῆς Ῥητορικῆς, τῆς ἐπιστήμης δηλ. τῶν
φθόγγων καὶ τῶν τύπων πρὸς τὴν ὅπως ἄσχε-
τον αὐτῇ τέχνῃ τῆς ἐκφράσεως μετ' ἀκριβείας
καὶ χάριτος τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ. Ἐκ τοῦ
γεγονότος ὅτι κατὰ πολὺ ὑπερέβησαν οἱ Ἀττι-
κοὶ τοὺς ἔπειτα συγγραφεῖς κατὰ τὴν ἀκριβείαν
καὶ τὴν χάριν, ἔφθασαν οἱ διορθωταὶ εἰς τὸ ἀπί-
στευτον συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τοσοῦτον εἶναι
καὶ οἱ Ἀττικοὶ τύποι ἀκριβεστεροὶ καὶ χαριέστε-
ροι τῶν μετὰ ταῦτα. Τοῦτο εἶναι περίπου τὸ
αὐτὸ ὡς ἂν ἐσύγχιζον τὴν βοτανικὴν μετὰ τῆς
συμπλοκῆς ἀνθοδεσμῶν ἢ τὴν ζωγραφικὴν μετὰ
τῆς χρωματολογίας. Ἐπὶ τοιαύτης ἐν τούτοις
σύγχυσεως στηρίζονται ὅσα ἀπὸ ὑπερεκατόν
ἤδη ἐτῶν γνωμοδοτοῦνται περὶ γλώσσης καὶ ὁ
πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ζώντων διὰ νεκρῶν
τύπων ἄχαρις ἀγών. Τὸ δὲ ἀληθῶς ἀξιοθρήνη-
τον εἶναι ὅτι τόσον βαθεῶς ἐρρίξοδῆλθεν ἡ πρό-
ληψις αὕτη, ὥστε ὀλίγιστοι σήμερον Ἕλληνες,
ὅσον καὶ ἂν εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ὀξυδερκεῖς,
φαίνονται ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν ὡς δύο χωριστὰ
καὶ ὅπως ἄσχετα πράγματα τοὺς τύπους καὶ
τὸ ὕφος. Οὕτω ἐν τῇ μόνῃ ἄξιᾳ λόγου ἐκ τῶν
ἐπικρίσεων, ὅσαι ἐγράφησαν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ
κ. Ψυχάρη, τῇ τῆς «Νέας Ἡμέρας,» μεταξὺ
πλείστων ἄλλων ὁρθῶν, (*) ἀνεγνώσαμεν μετ' ἀ-

(*) Τοιοῦτο εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῶν
τύπων τῆς δημώδους οὐδόπως δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὸ
ποσὸν τοῦ ἀναποδράστου ξενισμοῦ.

διηγήτου ἡμῶν ἀπορίας καὶ τὰ ἐξῆς: α' Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀνῆλθε κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἰς δυσέφικτον βαθμὸν τελειότητος καὶ ἔκτοτε ὑπέστη ἀληθῆ ἀναστάτῳσιν. Δύο στίχοι τοῦ Βίκτωρος Οὐγὼ διακρίνονται εὐθὺς ἀπὸ δύο στίχων τοῦ Ρακίνα . . . τὸ δὲ ὕψος τοῦ Ρενάν, τοῦ δοκιμωτάτου πεζογράφου τῆς συγχρόνου Γαλλίας, ἀπέχει πολὺ τοῦ ὕψους τοῦ Βολταίρου. Ἀφοῦ δὲ οἱ Γάλλοι δὲν προσηλθύνονται ἀκίνητοι εἰς τὴν τριχάπτου λεπτοτέραν γλῶσσαν, ἣν ἐπλασαν ἑξοχοὶ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ἔθνος φιλόδοξον καὶ φιλοπρόσδον οἶον τὸ ἐλληνικὸν δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὸ πενιχρὸν καὶ ἀκανόνιστον ἰδίωμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων. » Πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς τελείας ἀπὸ τοῦ Ρακίνα μέχρις ἡμῶν ἀνακαινίσεως τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀνεπαρκείας εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ προσδεύοντος Ἑλληνος τοῦ ιδιώματος τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων εἶναι μὲν ἀληθέστατα, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦσι τὸ κράτιστον τῶν ἐπιχειρημάτων ὅσα ἡδύνατο νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἐαυτοῦ δ κ. Ψυχάρης. Ὅπως πεισθῇ τις περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι ἀπὸ Λουδοβίκου ιδ' τὸ γαλλικὸν λεξικὸν ὑπερεδιπλασιάσθη, ἡ σύνταξις ἀπέβη ἀσυγκρίτως ἐλαστικωτέρα καὶ αὐτὴ ἡ σηματολογία ἱκανῶς μετεβλήθη, χωρὶς οὔτε κατὰ ἓν στοιχεῖον οὔτε κατὰ ἓνα τόνον νὰ τροποποιηθῶσιν οἱ γραμματικοὶ τύποι, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἔπρεπε νὰ διπλασιασθῇ ἢ καὶ νὰ δεκαπλασιασθῇ τὸ λεξικὸν καὶ νὰ διαμορφωθῇ ἡ σύνταξις καὶ τὸ ὕψος τῆς δημοτικῆς γλώσσης κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀνάγκης, χωρὶς νὰ ἐγγιχθῶσι τὸ παράπαν οἱ πανελλήνιοι αὐτῆς τύποι. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου, κατὰ μόνης τῆς χυδαιότητος τῶν τύπων ἐξέσπασεν ἡ ὀργὴ τῶν λογιστῶν. Οὐδαμοῦ ἐν τούτοις οὐδέποτε ἠκούσθη ὅτι δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ τύποι οἰανδῆποτε σχέσιν πρὸς τὴν χάριν, τὸ ὕψος ἢ τὴν χυδαιότητα τοῦ λόγου. Οἱ ἀπόστολοι τῆς διγλωσσίας φαίνονται ἐντελῶς λησμονοῦντες ὅτι ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Τοσκάνῃ, Ἰσπανίᾳ, Ῥωσίᾳ καὶ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πανταχοῦ οἱ τύποι τῶν λεμβούχων καὶ ἀχθοφόρων κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν τῶν τοῦ Γαίτε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Πούσκιν καὶ τοῦ Λαμαρτίνου, ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ παρ' ἀρχαίοις τοὺς αὐτοὺς μετεχειρίζοντο τύπους τὰ πρόσωπα τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφούντα καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοφάνους βωμολοχοῦντα. Διαφορὰ τύπων δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατ' ἐπαρχίας ἢ καὶ πόλεις τοῦ αὐτοῦ κράτους, ἀλλὰ κατ' εἶδη λόγου οὐδέποτε ἀμμία. Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον

ἄδειαν νὰ πλουτίζωσι τὸ λεξικόν, νὰ συμπλέκωσιν ὅπως θέλουσι τὰς λέξεις, νὰ ἐκτείνωσιν ἢ νὰ συστέλλωσι τὴν σημασίαν ἐκάστης, νὰ ἐφευρίσκωσι νέας καὶ ἀπροσδοκῆτους οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων συζεύξεις, ν' ἀλλάσσωσιν ἐνίοτε καὶ τῶν ῥημάτων τὰς διαθέσεις καὶ πᾶν ἄλλο τοιοῦτο νὰ τολμῶσι, χάριν ζωηροτέρας παραστάσεως τοῦ νοήματος ἢ καὶ ἀπλῆς ἐπιδιώξεως πρωτοτυπίας. Εἰς οὐδενὸς ὅμως ἐπεφοίτησέ ποτε τὸν νοῦν ἡ ἀλλόκοτος ἰδέα, ὅτι δύναται νὰ πορισθῇ οἷονδῆποτε κέρδος, διαφέρων κατὰ τοὺς τύπους ἀπὸ τοῦ χυδαίου. Ἡ σεμνότης τοῦ μέσου ἀορίστου, ἡ χάρις τῶν εἰς μι ῥημάτων καὶ ἡ εὐγένεια τῶν συνηρημένων εἶναι εὐρήματα ἀκραφνῶς νεοελληνικά τοιοῦτο δὲ βεβαίως καὶ ἡ ἀξίωσις τῶν γραμματικῶν ν' ἀποφαινῶνται περὶ χάριτος καὶ σεμνότητος τοῦ λόγου, ἐνῶ τὸ ἔργον αὐτῶν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν συλλογὴν καὶ τὴν κατὰταξιν τῶν τύπων, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον συλλέγουσι καὶ κατατάσσουσιν οἱ φυσιοδίφαι τὰ βότανα τῶν ἀγρῶν καὶ τὰ ὄστρακα τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀκόμη παρ' ἡμῖν φαίνεται θέλων νὰ πεισθῇ, ὅτι μόνη τῶν λέξεων ἡ πλοκὴ ἐξαρθᾶται ἐκ τῆς ἐλευθέρως καὶ ἐχούσης συνειδήσιν ἐαυτῆς ἐνεργείας τῶν γραφόντων, ἐνῶ οἱ τύποι εἶναι προϊόντα τῆς ἀσυνειδήτου ἐργασίας ὀλοκλήρου ἔθνους καὶ ὡς τοιαῦτα μόνον ἐρεύνης καὶ μελέτης, οὐχὶ ὅμως καὶ αὐθαιρέτου διορθώσεως δεκτικά. Πᾶσα τῶ ὄντι ἀσυνειδήτως ἐκτελουμένη ἐργασία πρέπει νὰ ὑποτεθῇ καὶ ἀλάνθαστος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς πλάνας, τὸν κάματον, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἀλλ' εἶναι ἀμεσωτέρα τις ἐκδήλωσις τῆς «πανταχοῦ παρούσης καὶ τὰ πάντα πληρούσης» δυνάμεως, εἴτε φύσις, εἴτε ἐνστικτον, εἴτε ἀσυνειδήτον, εἴτε Πρόνοια, εἴτε Θεὸς ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομασθῇ. Ἡ διαφωνία τῶ ὄντι περιορίζεται εἰς μόνον τὸ ὄνομα, ἐνῶ οὐδεμία ὑπάρχει περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν προϊόντων οἷας δῆποτε αὐτομάτου ἐργασίας. Ἐλαττώματα τεκτονικῆς δύνανται ν' ἀνευρεθῶσιν ἐν ἔργῳ τοῦ Ἰκτίνου ἢ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἀλλ' αὐτόχρημα μαρία θὰ ἦτο ν' ἀναζητήσῃ τις τοιαῦτα εἰς θόλον οἰκοδομηθέντα ὑπὸ καστόρων, εἰς φωλεὰν χελιδόνος ἢ κυψέλην μελισσῶν. Ἡ δὲ μόνη μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἀσυνειδήτως ἐκτελουμένων ἀνθρωπίνων ἔργων διαφορὰ εἶναι, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα μένουσιν ἀμετάβλητα, οὐδενὸς ὑπάρχοντος λόγου μεταβολῆς, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα συμμεταβάλλονται μετὰ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν πρόκειται ἐκάστοτε νὰ ἐπαρκέσωσιν. Οὐδέποτε ὅμως συντελεῖται ἡ μεταβολὴ ἐκ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ πάντοτε ἀνεπιγνώστως κατ' ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς νόμους οὐχ ἥττον σταθεροὺς καὶ ἀπαράβατους τῶν διεπόντων ὅσα με-

(*) Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ οἱ διὰ τοῦ αἰ, τοῦ ἐν τέλει λέξεων τινων z διὰ τοῦ s καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτο, οὐδὲ καὶ ὀρθογραφικαὶ μεταβολαὶ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τυπογραφικαί.

λετὰ ὁ γεωλόγος καὶ ὁ βοτανικός. Οἱ δὲ διέποντες πᾶσαν ἀνθρωπίνην λαλιὰν νόμοι εἶναι κυρίως δύο, ὁ τῆς *Ἐμφάσεως*, ἥτοι τῆς ἐναργούς παραστάσεως τῶν ὅσα ἔχει τις νὰ εἴπῃ καὶ ὁ τοῦ *Ἐλάσσονος κόπου*, ἥτοι τῆς χρήσεως μόνου τοῦ ἀπαραιτήτως ἀναγκαίου πρὸς ἐναργεῖαν ποσοῦ ἐνάριθρου ἤχου. Οὐχ ἥττον δὲ ἀναμφισβητήτως ἀπεδείχθη, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡλικιοῦνται αἱ γλώσσαι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοσοῦτον ἀποβαίνουσιν οἱ τύποι αὐτῶν προσπορώτεροι εἰς συνδυασμὸν μεγαλειτέρας ἐναργείας μετ' ὀλιγωτέρου φωνητικοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἀδιάλειπτος αὕτη βελτιώσις τοῦ τυπικοῦ εἶναι ὅλως ἄσχετος πρὸς τὸ ἐκ παντοίων ἄλλων περιστάσεων ἐξαρθώμενον ποῖον τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας. Ἀποδείξεις δὲ τοῦτου πειστικωτάτη εἶναι ὅτι, ἐνῶν ὑπὸ πάντῃ διαφόρους περιστάσεις ἐβίωσαν κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέρας χρόνους τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, οἱ Ἕλληνες, Λατίνοι, Κέλται, Γερμανοὶ καὶ Σλάβοι, οἱ μὲν ταχέως πολιτιζόμενοι οἱ δὲ ἐπὶ μακρὸν χρόνον σχεδὸν ἀκίνητοι, οἱ μὲν ἐλεύθεροι οἱ δὲ κύπτοντες ὑπὸ βαρὺν ζυγόν, ἄλλοι ἔχοντες ἐθνικὴν φιλογίαν καὶ ἄλλοι στερούμενοι τοιαύτης, πάντων ἐν τούτοις ἡ γλώσσα, οἱ τύποι δηλ. αὐτῆς, τὰς αὐτὰς περίπου παριστῶσι μεταβολὰς ἢ μᾶλλον βελτιώσεις. Δικαιούμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν βελτιώσεις, ἀφοῦ παρὰ πάντων σήμερον ὁμολογεῖται ὅτι μόνον ῥητορικῶς πλεονεκτοῦσιν αἱ κλασικαὶ γλώσσαι ἢ μᾶλλον ἢ κλασικοὶ συγγραφεῖς, ἐνῶν γραμματικῶς εἶναι κατὰ πολὺ κατώτεροι πάσης σημερινῆς. Πλεῖσται τῶν ὄντι σχέσεις χρόνου, διαθέσεως, πιθανότητος καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας διακρίνει σήμερον ἀκόπως δι' ἐνὸς θά, ἐνὸς werden ἢ ἐνὸς may ὁ τυχὼν Ἀγγλος, Γερμανὸς ἢ Ἕλλην χοιροβοσκὸς, ἀδύνατον εἶναι νὰ διακριθῶσιν ἀνευ μακρᾶς περιφράσεως διὰ τῶν τύπων τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον ὁ ἀμφισβητῶν ὅτι αἱ ἀνωμαλῖαι, οἱ ἀναδιπλασιασμοὶ, αἱ διπλαῖ αὐξήσεις, ἡ περίσσεια πτώσεων, χρόνων, ἐγκλίσεων, συζυγιῶν καὶ τὰ λοιπὰ βάρη τοῦ λόγου δὲν εἶναι πλεονεκτήματα τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ κοινὰ ἐλαττώματα ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τείνουσι ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτομάτως διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς περιττεύοντος καὶ τῆς ἰσοπεδώσεως πάσης ἀνωμαλίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ἡ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ζημία τῆς νεοελληνικῆς περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπώλειαν πλείστων ἀναγκαίων λέξεων, ἐνῶν κέρδος αὐτῆς ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τύπων περιττῶν. Οὐδέμια λοιπὸν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀντικαταστάσεως τοῦ βελτιωθέντος τυπικοῦ, ἀλλὰ μόνον συμπληρώσεως τοῦ πτωχέσαντος λεξικοῦ, ἥτις ἔπρεπε νὰ γείνη καθ' ὃν τρόπον ἔγινε πανταχοῦ, νὰ ἐνδυσθῶσι δηλ. τὴν

στολὴν τῶν ζώντων αἱ ἀνακαλούμεναι εἰς τὸν βίον νεκρὰ λέξεις, ἀντὶ νὰ περιτυλιχθῶσιν εἰς ἄττικὸν σάβανον αἱ ζωνταναί.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ἀναντίλεκτοι κοινοὶ τύποι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν θ' ἀπηρτεῖτο νὰ γράψῃ τις δλόκληρον τόμον ὅπως τὰ καταστήσῃ ψηλαφητά. Μέχρις οὐ δὲ γραφῇ ὁ τόμος οὗτος, πᾶσα πρὸς ἀρχαίστες περὶ γλώσσης συζητήσις καταντᾷ ἐξ ἴσου ματαια, ὥς ἂν ἐπεχειρεῖ τις νὰ συζητήσῃ περὶ μαθηματικῆς πρὸς τοὺς ἱκανοὺς ν' ἀμφισβητήσωσι τὸ κύρος τῶν πρώτων ἀξιωματῶν τῆς γεωμετρίας. Τί τῶν ὄντι ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς ἀνθρώπους ἐπιμένοντας νὰ ἀντιτάσσωσιν εἰς τὴν ἀθλιότητα τῶν τύπων, οὐδ' ἀγωνίζονται ν' ἀναστήσωσι, τὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν; Τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῶσι τῶν σήμερον ἐν χρήσει ὀζυτέρων ἐργαλείων αἱ σμίλαι, τὰ γλύφανα καὶ οἱ κοπεῖς τῶν ἀρχαίων ἐρμογλύφων, διὰ τὸν λόγον ὅτι τελειότερα τῶν σημερινῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος καὶ Πραξιτέλους. Ἡ τοιαύτη τῶν τύπων τοῦ Σοφοκλέους λατρεία πρὸς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ παραβληθῇ ἢ τὴν παρὰ τινων μονομανῶν προσκύνῃσιν τῆς βλάβου τοῦ Βολταίρου, τῆς ταμβακοθήκης τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, τῆς φενάκης τοῦ Νεύτωνος, τοῦ υποδήματος τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ τοῦ σκούφου τοῦ Ρουσό. Ἀντὶ λοιπὸν ἀγόνου συζητήσεως πρὸς τοιοῦτους προσκυνητάς, πρακτικώτερον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς καρπούς τοῦ κηρύγματος αὐτῶν καὶ τίς ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς λεγομένης καθαρευούσης. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἐθεωρήθη κατεπεύγουσα «ἡ ἀπόσεισις τοῦ ζυγοῦ τοῦ Κοραῆ» τοῦ διδάσκοντος τοὺς Ἕλληνας νὰ γράφωσι πάντες μίαν μόνην εὐληπτον καὶ ὁμαλὴν γλώσσαν, ἐνῶν ἡ σαφήνεια καὶ ἡ ὁμαλότης πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ἀρμόζουσαι εἰς μόνους τοὺς χυδαίους, παρὰ δὲ τῶν λογιωτέρων νὰ ἐπιδιώκεται μόνῃ ἡ χάρις καὶ τὸ ὕψος. Οὐδ' εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιτύχῃ ἀμφοτέρω ταῦτα ὁ ταυτίζων τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν, ἀφοῦ ἔχει προχείρους φύσει χαρίεντας καὶ σεμνοὺς τύπους, ἀπαρέμφοτα, ἀπλοὺς μέλλοντας, μέσους ἀορίστους, ἀνώμαλα διασύζητα καὶ παντοῖα ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια, ὧν ἡ δαφιλὴς χρῆσις ἀρκεῖ ὅπως μεταδώσῃ εἰς τὸν λόγον καὶ τοῦ πεζοτάτου ἀνθρώπου ξενωφώντειον χάριν καὶ ὑπερνέφελον ὕψος. Πρὸς δὲ ἐκτίμησιν τοῦ ποιοῦ τοῦ μόνου σήμερον ἀρμόζοντος εἰς ἐπιστήμονας καὶ σπουδαίους ἀνδρας ὕψηλου καὶ χαρίεντος ὕψους ἀρκούμεθα εἰς τὴν κατωτέρω περικοπὴν: «Μετὰ τὸσαῦτα ἔτη ἔστιν νομίζω μάλιστα ἐπιτάσσεται τὸ ἐξενεγκεῖν τὸν αὐτὸν λόγον, ἂν ὁ πρῶτος ἀνεμώλιος ἔβη καταπνιγεῖς ἐν τῷ τυφῶνι τῶν πολιτικῶν

ἀγώνων .. — Τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος θεωρητέον ὡς ἀπαρτίτητον στοιχεῖον πολίτου χρηστοῦ, τὸ δὲ Πανεπιστήμιον ὡς παρασκευάζον τὴν νεότητα εἰς τὸ ἔμπρακτον ἀποδείξει τὴν ἐαυτῆς χρηστότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τακτέον ὑπόλογον εἰς τὸ ἐξευρεῖν καὶ προσιτὰ καταστήσαι τὰ μέσα τῆς εὐρωστίας.» Ποῦ δὲ ἀντηχοῦσι τὰ τοιαῦτα φωνήματα;

Est-ce chez les Hurons ou les Topinambous ?

Οὕτε παρὰ τοῖς Οὐρόνοις οὐτ' ἐν Τοπιναμπού, ἀλλ' ἐν μέσαις Ἀθήναις, ἀπὸ βήματος πανεπιστημιακοῦ, ἐκ χειλέων Πρυτάνεως ἐξερευγομένου ἀπαρέμματα αἰς τὸ ἔμπρακτον ἀποδείξει» ἐαυτὸν ἄξιον ἀπόγονον οὐ μόνον τοῦ Θεοφράστου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὁμηγύρεως, χαπτούσης ταῦτα ὡς πυθόχρηστα, ἐνῷ αἷτριζον ἐκ τῆς χαρᾶς εἰς τὸν τάφον τὰ κόκκαλα τοῦ Ἐξαρχοπούλου.» (*)

Πιθανὸν νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι δὲν πταίει διὰ ταῦτα ἡ καθαρεύουσα, ἀλλὰ μόνον οἱ ἐκ τύφου καὶ πτωχαλαζονείας εἰσάγοντες εἰς αὐτὴν ἀπαρέμματα καὶ ἄλλας ἀκαθαρσίας· οὐχ ἦττον ὅμως βέβαιον ἀπομένει, ὅτι ἀδύνατος εἶναι ἡ προφύλαξις αὐτῆς ἀπὸ τοιούτων ἐπιδρομῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει εὐδιάκριτός τις καὶ ἀσάλευτος φραγμός, χωρίζων τὸν ἀνεκτὸν ἑλληνισμόν ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου Ἀττικισμοῦ, τοὺς ἐξ ἀνάγκης ὑποτασσομένους νὰ γράφωσι τὴν ἐπικρατήσαντα γλῶσσαν ἀπὸ τῶν ἐκ προαιρέσεως ἐντροφῶντων εἰς συγκολλήσεις τοῦ θὰ μετὰ τοῦ μέσου ἀορίστου. Ποῦ ὅμως καὶ παρὰ τίνος δύναται νὰ ἐγερθῇ ὁ μυριοπόθητος οὗτος φραγμός; Ἐφ' ὅσον δὲ μένει ἄφρακτον τὸ πεδίον, τίς δύναται τοῦλάχιστον νὰ ἐγγυηθῇ εἰς ἡμᾶς ὅτι θὰ σταματήσῃ τὸ κακὸν εἰς τὸ παρὸν σημεῖον, καὶ μετὰ τὴν ἀπαρεμφατικὴν, τὴν ἀπλομελλοντικὴν, καὶ τὴν μεσαοριστικὴν μανίαν δὲν θὰ ἐπισκῆψῃ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ ἄλλη τις φοδερωτέρα τούτων ἐπιζωτοία; Ὅτι ὡς εὐρέθη ὁ διατάσων τοὺς σήμερον Ἕλληνας νὰ γράφωσι «θὰ ποιήσωμαι» καὶ «νὰ πρόσχω» δὲν θὰ εὐρεθῇ αὖριον καὶ ὁ προτρέπων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ θυικοῦ καὶ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἱκανὸς νὰ στήσῃ τὸν ἄμβωνα τοῦ τοιοῦτου κηρύγματος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς συμπλήρωμα τοῦ κοντείου; Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τί δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀνεπίδεκτον ἀντιλογίας εἰς τοὺς ἔχοντας τὸ θράσος νὰ κηρύττωσιν, ὅτι τὸ χαρακτηρίζον τὴν γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν εἶναι ἡ παρεχομένη εἰς ἕκαστον ἄδεια νὰ παραλαμβάνῃ πᾶν ὃ τι ὀρέγεται ἐκ τῆς ἀρχαίας, καὶ ν' ἀναμειγνύῃ ὅπως ἀγαπᾷ τοὺς τύπους τῆς λαλουμένης μετὰ τῶν ξενοφωντείων; Οὐδὲ φαίνεται εὐλογωτέρα ἡ ἐλπίς ὅτι δύναται νὰ περιορίσῃ σπουδαίως τὴν

τοιαύτην αὐθαιρεσίαν ἡ ἐξέγερσις τοῦ στομάχου τῶν σήμερον Ἑλλήνων. Πῶς τῷ ὄντι νὰ ἐλπίζῃ τις τοιοῦτό τι, ἐνῷ ἀδύνατον εἶναι νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας ἐφημερίδα, ἔστω καὶ συντασσομένην παρ' ἀνθρώπων καυχωμένων ὅτι πλύνουσι τὰς χεῖρας των, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς δέκα τοῦλάχιστον κατὰ στήλην ἀντικαταστάσεις τοῦ «ἤλθε» διὰ τοῦ «ἀφίκετο», τοῦ «ἐζήτησε» διὰ τοῦ «ἤτήσατο» καὶ τοῦ «ἀπέβλεπε» διὰ τοῦ «ἀφεώρα»; Καὶ τὸ «ἤλθεν» ἐν τούτοις καὶ τὸ «ἀπέβλεπεν» οὐ μόνον ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ἄττικώτατα καὶ πλατωνικώτατα εἶναι τῆς δὲ προγραφῆς αὐτῶν οὐδεμίαν δύναται τις ν' ἀνεύρῃ ἄλλην αἰτίαν παρὰ μόνον ὅτι δὲν ἀρκοῦμεθα πλέον, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἀττικῆς, ὅποια ἦτο παρ' ἀρχαίοις, ἀλλὰ θελομεν γλῶσσαν ἄττικὴν ἐντελῶς καθαρισθεῖσαν ἀπὸ πᾶσαν λέξιν καὶ τύπον, ὅστις ἔτυχε νὰ διασωθῇ καὶ ἐπομένως ν' ἀτιμασθῇ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐλάττωμα τοῦ ἄττικωτάτου «ἤλθεν» εἶναι κατὰ τὸν κ. Κόντον (Γλῶσ. Παρ. σ. 452) ὅτι κατήντησε «καθημαξευμένον» καὶ ὡς ἐκ τούτου «ἤκιστα ψέγει» τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ «ἀφίκετο» παρὰ τῶν «σπουδαζόντων περὶ τὰ χαριέστερα καὶ παιδείας **Ἡμ. μένων.**» Τί δὲ ἄλλο δύναται τις καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ τύπου **Ἡμ. μένοι** νὰ συμπεράνῃ παρὰ μόνον ὅτι, πλὴν τῆς ἀνυπαρξίας εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἕτερον προσὸν χάριτος καὶ εὐγενείας εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται ἡ λέξις νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ προηγουμένης τεχνολογικῆς ἀνατομῆς; Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Κόντος, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ νὰ διδάσκῃ τοιαῦτα ἀπὸ τῆς ἑδρας του, ἐφρόντισε νὰ δηλώσῃ ὅτι θεωρεῖ τὸ Πανεπιστήμιον ὡς «ἐνδιαίτημα πάσης μωρίας» (Γλῶσ. Παρ. σ. 190). Ἄν ὑποθέσωμεν καὶ τοῦτο ἀληθεῖον, ἡ μόνη τότε μεταξὺ Πανεπιστημίου καὶ Φρενοκομείου διαφορὰ θὰ ἦτο, ὅτι τὰ μὲν Φρενοκομεῖα ἰδρύνονται πρὸς θεραπείαν τὰ δὲ Πανεπιστήμια πρὸς μετάδοσιν τῆς μωρίας. Οὐδὲ δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψιν εἰργάσθη πρὸς τοῦτο δραστηρίως καὶ τελεσφόρως. Ὁ ἐγκυλισμὸς μάλιστα πλείστων τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς ἔρωτας μεσαοριστικούς ὑπερέβη, πιστεύομεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Κόντου τὰς χρηστοτάτας ἐλπίδας, ἀφοῦ μὴ ἀρκοῦμενοι εἰς τὰ παρ' ἀρχαίοις μέσα, ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν διὰ τοῦ «ἐπεμελήσατο, ἐφιλοτιμήσατο, ἐπωλήσατο» καὶ πλείστων ἄλλων νεοχαράκτων, ὁ δὲ «Αἰὼν» μετέδιδεν ἢ μᾶλλον «ἐγνώριζε» πέρυσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας του, οὐχὶ ὡς συμφορὰν ἀλλ' ὡς κελὴν εἴδησιν, «ὅτι ἡ σταφὶς ἀπεκτῆσατο ἤδη ὅλον αὐτῆς τὸ σάκχαρι.» Εἰς ταῦτα ἀποβλέπων πιστεύω ἀδιστακτικῶς ὅτι, εὐθὺς ἅμα εὐρεθῇ ὁ ὀρεγόμενος καὶ πέρα τούτων

(*) Βλ. Ψευδαττ. Ἐλεγχ. σ. 156.

νὰ χωρήσῃ, θ' ἀξιοθῶμεν πρῶϊαν τινὰ νὰ θαυμάσωμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ δυϊκοὺς παραπλεύρους τῶν μέσων ἀορίστων. Ὅπως τὰ «ἀφίκετο» καὶ τὰ «ῥητήσατο» οὕτω καὶ τὰ «ἐτίμα-τον» καὶ «ἐμισθοῦσθην» θ' ἀξιοθῶσιν προθύμου ἀποδοχῆς παρὰ πλείστων δημοσιογράφων, οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως ἔστω καὶ ἐσφαλμένης ἢ κατό-πιν οἰασθήποτε τοῦ πράγματος ἐξετάσεως καὶ μελέτης, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ φόβου μὴ φανῶσιν ὀλιγώτερον ἄλλου τινὸς ἐνήμεροι, φιλόκαινοι καὶ προσδευτικοί. Ἔργον ἔχοντες τὴν μετάδοσιν τῶν νέων συμπεριλαμβάνουσι μετὰ τούτων καὶ τοὺς νεοφανεῖς τύπους, ὀγκοῦντες τὰς περιόδους αὐ-τῶν δι' ἀττικισμῶν, διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λό-γον, δι' ὃν καὶ πᾶσα κομψὴ δέσποινα θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ὀγκωσιν τῶν κάτωθεν τῆς ῥά-χεως διὰ πούφ ἢ κρινολίνας, διὰ πυγοκόσμου δηλ. ἢ ὑποτοναίου, κατὰ τὴν σεμνοτέραν ἐξελ-λήνισιν τοῦ κ. Λιθαδᾶ. Ἀφοῦ δὲ βλέπομεν τὸ κράτος τοῦ συρμοῦ ἱκανὸν νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐ-τῆς τῆς φιλαρεσκείας τῆς γυναικὸς καὶ ἄγον ξαν-θὰς νὰ θυσιάζωσι τὸ χρώμα των, φοροῦσαι κίτρι-να καὶ εὐτραφεῖς νὰ πυγοκοσμῶνται, οὐδόλως δικαιούμεθα ν' ἀπορῶμεν ἂν τὸ παντοδύναμον τοῦτο ρεῦμα παρασύρῃ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων λογίων εἰς πᾶσαν ἀλογίαν. Τὸ μόνον ἄξιον ἀ-πορίας εἶναι ὅτι οὐδεὶς φαίνεται ἀκόμη ἐννόη-σας, ὅτι οἱ τύποι τῆς γλώσσης ὀλοκλήρου ἔθνους δὲν εἶναι κτῆμα εὐαρίθμου ὁμάδος, δικαιουμένης νὰ μεταπλάττῃ τούτους αὐθαίρετως καὶ ἀκα-ταπαύστως. Ὁ δὲ πρὸς δικαιολογίαν τῆς τοιαύ-της αὐθαρεσίας ἀναμασσώμενος ἀκαταπαύστως ἰσχυρισμός· «ὅτι ἡ γραφομένη ἡμῶν γλῶσσα δὲν εἶναι φυσικὴ, ἀλλὰ τεχνητὴ» καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαιούται ἕκαστος νὰ φιλοτεχνῇ τύπους τῆς ἀρεσκείας του, κατὰ τὰ χαριτωμένα «νὰ ποιή-σῃται» καὶ «νὰ τιθῇται» ἀρκεῖ μόνον πρὸς ἀνέκ-κλητον τοιούτου καθεστῶτος καταδίκην. Ἡ θεωρία αὕτη γραπτοῦ λόγου ἀνυποτάκτου εἰς πάντα κανόνα ἐνθυμίζει τὴν περὶ πολιτεύματος τοῦ Saint Just, τοῦ κηρύξαντος ὅτι ἐργάζεσθαι πρὸς ἰδρύσιν : «πολιτείας ὅπου οὔτε νόμοι θὰ ἦσαν ἀναγκαῖοι οὔτε ποινὰ κατὰ τῶν παρα-βατῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀδικήματα ἤθελε προλαμ-βάνει ἡ ἀρετὴ τῶν πολιτῶν, τοῦ δὲ ἱκανοῦ νὰ ἀδικήσῃ ἐπαρκὲς τιμωρία θὰ ἦτο ἡ αἰσχύνῃ τῆς πράξεως καὶ τῆς συνειδήσεως ἡ τύψις.» Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον ὀνειρεύονται καὶ οἱ πιστεύοντες ἐπαρκῇ χαλινὸν πάσης γλωσσι-κῆς παρεκτροπῆς τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν κρίσιν παντὸς γράφοντος νεοελληνιστί. Καὶ τὰ δύο ταῦτα συστήματα φαίνονται ἔχοντα κοινὸν ἐλάττωμα τὸ ἐξῆς, ὅτι τὸ μὲν τοῦ Saint Just ὑποθέτει δυνατὴν πολιτείαν συνισταμένην ἐκ Σωκρατῶν καὶ Κατῶνων, τὸ δὲ ἄλλο πλειονοψηφίαν τοῦλάχιστον λογογράφων, οἱοὶ ὁ Ἄν. Βυζάντιος καὶ ὁ

Βερναρδάκης. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι τὴν πλειονοψηφίαν ἀποτελοῦσιν ἀπανταχοῦ καὶ πάν-τοτε οἱ ἱκανοί, οὐχὶ νὰ διακρίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἢ καὶ νὰ προτιμήσωσι τὰ ὑπ' ἄλλων ὑποδει-κνύμενα ὀρθά, ἀλλὰ μόνον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς σαφεῖς καὶ ἀναντιλέκτους διατάξεις ῥητοῦ νόμου. Ἡ συζήτησις, ἡ πειθῶ, ἡ ἰσχὺς τοῦ παραδείγ-ματος κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται ν' ἀναπλη-ρώσωσι τοιοῦτον νόμον ἢ νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἀναισθήτων ἢ τῶν ἐκμεταλ-λευομένων τὴν τύφλωσιν τοῦ πλήθους, τοῦ προ-θύμου πάντοτε νὰ προτιμήσῃ τοῦ Ἰησοῦν τὸν Βαραβᾶν. Τὸ νὰ πειραθῇ τις νὰ πείσῃ διὰ συ-ζητήσεως Κόντους ἢ Κοντοπούλους περὶ τοῦ σε-βασμοῦ ὅστις ὀφείλεται εἰς τὴν πρὸ αἰῶνων γλῶσσαν ὀλοκλήρου ἔθνους, εἰς τὴν συνήθειαν τῶν λογίων, εἰς τὴν σαφήνειαν, τὴν εὐχρηστίαν, τὴν εὐφωνίαν καὶ τὴν ἀνάγκην μονογλωσσίας εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν συνεζήτει πρὸς Νταβέλην τινὰ ἢ Δεύκοβικ περὶ τοῦ ὀφειλομέ-νου εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ιδιοκτησίαν τῶν πο-λιτῶν σεβασμοῦ. Ὅπως πρὸς τούτους, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς ἱκανοὺς νὰ γράψωσι «θὰ ποιήσωμαι» ἢ «εἶμι» ἀντὶ ἐρχομαι, συζήτησις δὲν χωρεῖ, ἀλλὰ μόνον παραπομπὴ εἰς τὸ οἰκτεῖον ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ ἢ τοῦ γραμματικοῦ νόμου.

Τοιοῦτός τις νόμος οὐδέποτε ἔπαυσεν ἰσχύων καὶ διέπων πάντων πλὴν ἡμῶν τῶν ἔθνῶν τὰς γλώσσας, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ δύναται νὰ συνο-ψισθῇ εἰς τὸ ὅτι ἀπόλυτος πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ ταύ-τότης τῶν τύπων τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφο-ρικοῦ λόγου. Πλὴν τῆς τοιαύτης ταυτότητος ἀ-δύνατον εἶναι νὰ στηθῇ ἄλλο πάγιον καὶ ἀσφα-λὲς παράπηγμα κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Ἡ μό-λυνσις τῶν ὄντι τοῦ στόματος εἶναι μόνον μέχρι τινὸς βαθμοῦ δυνατὴ καὶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀσυγκρίτως δυσχερεστέρα τῆς τοῦ ὑπομονητικοῦ χαρτίου. Τόσον δὲ ἀληθές εἶναι τοῦτο, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ εἰσηγηταὶ τῶν τεράτων νομίζουσι πρέ-πον νὰ εἰδοποιήσωσιν, ὅτι παρ' οὐδενὸς ἀπαι-τοῦσι νὰ ἐκστομίζῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ γράφῃ ἀτ-τικισμούς. Πρὸς ἀπαλλαγὴν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀτ-τικῆς μάστιγος, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἀπαιτού-μενον ἢ νὰ ἰσχύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πανταχοῦ κρατοῦσα μεταξύ στόματος καὶ καλάμου συμ-φωνία. Αὐτὸ τοῦτο ζητεῖ καὶ ὁ κ. Ψυχάρης, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι δύναται νὰ εὐρεθῇ μεταξύ τῶν σωφρονούντων ὁ ἀρνούμενος ὅτι ἡ ἀπαιτή-σις αὐτοῦ εἶναι εὐλογος καὶ δικαία. Τὸ μόνον μετὰ ταῦτα ἀπομένον πρὸς ἐξέτασιν εἶναι, ἂν τῶ ὄντι καὶ κατὰ πόσον ταυτίζεται ἡ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδιοῦ» πρὸς τὴν σημερινὴν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο θέλομεν πειραθῇ νὰ ἐξακριβώσωμεν κατω-τέρω. Ἡ δικαιοσύνη ἐν τούτοις μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, πλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ πλατωνικοῦ «Κρίτωνος» ὑπὸ τοῦ Βηλαρᾶ,

οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἔργον δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ τοῦ κ. Ψυχάρη κατὰ τὴν ἀκριβῆ προσήλωσιν εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀμιγροῦς δημῶδους. Οἱ δημοτικοὶ πεζογράφοι εἶναι ὡς γνωστὸν ὀλίγιστοι, ἀλλ' ἔτι ὀλιγώτεροι εἶναι παρ' αὐτοῖς αἱ σελίδες, αἱ τελείως καθαρεύουσαι ἀπὸ σχηματισμῶν οὐδὲν ἐχόντων κοινὸν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Τοιούτους δύναται τις νὰ συλλέξῃ ὅσους θέλει ἐκ παντὸς πεζογραφήματος τοῦ Χριστοπούλου, τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Κονεμένου καὶ παντὸς ἄλλου ὑπερμάχου τῆς δημῶδους. Τὸ δὲ ἀληθῶς περιέργον εἶναι, ὅτι ἀρχαίων τύπων βρίθουσι μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὰ ἔργα τοῦ Δ. Κανταρτζῆ, τοῦ κατ' ἐπικρατήσασαν πρόληψιν, ἣν μετὰ πολλῆς ἀπορίας βλέπομεν ἀσπαζομένους καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν γλωσσολογούντας, θεωρουμένου ὡς σχολάρχου τοῦ ἀκράτου χυδαϊσμοῦ. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς καὶ παρ' αὐτῷ ἀμιξίας τῆς δημῶδους ἀρκεῖ νὰ εἴπομεν ὅτι, ἐν μιᾷ μόνῃ πρὸς τὸν Λάμπρον Φωτιάδην τετρασελίδῳ ἐπιστολῇ του, ἐσημειώσαμεν ὑπὲρ τοὺς εἰκόσιν ἀπελεκήτους ἐλληνισμούς, οἷον: «διοχλῶ, χειρον, εἰς τὸ συγγράφειν, βελτιοῦται, παραπεπηγμένα» καὶ ἄλλους ἴσους τὸ πάχος. Ὁ ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ παραβλέπων τὴν ὀλιγοσελίδον μετάφρασιν τοῦ Βηλαρᾶ, οὐδόλως εὐρίσκει ὑπερβολικὴν τὴν ἀξίωσιν τοῦ κ. Ψυχάρη, ὅτι πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ πεζογραφήσῃ κατ' ἀκριβῆ συμφωνίαν πρὸς τὴν γραμματικὴν τοῦ λαοῦ. Τὸ «Ταξίδι» ἀποτελεῖται ἐκ διακοσίων ἐβδομήκοντα ὅλων σελίδων, καὶ οὐ μόνον οὐδένα εὐρίσκει τις ἐν αὐτῷ τύπον καὶ δημοτικὸν(*), ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐπρωτίμηνεν ὁ συγγραφεὺς ἐνα ἐκ πλειόνων ὑπαρχόντων, ἐπιμένει εἰς τοῦτον ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους πολυσελίδου βιβλίου, κατορθώσας οὕτω νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ ὕφος τοῦ ἐνόητα καὶ ὁμαλότητα παρ' ἡμῖν πρωτοφανῇ. Τοῦτο εἶναι πρὸ πάντων ἄξιον σημειώσεως διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἀνάγκην τάξεως καὶ ὁμαλότητος προτιμῶσι παντὸς ἄλλου ἐπιχειρήματος οἱ ἀρνούμενοι ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἡ δημῶδης. Οὐδεὶς ἐν τούτοις ὑπάρχει μετὰ τῶν ὑπερμάχων τούτων τῆς ὁμαλότητος ὁ δικαιούμενος νὰ καυχηθῇ, ὡς ὁ κ. Ψυχάρης, ὅτι κατῴρθωσέ ποτε νὰ ἐφαρμόσῃ οἷονδ' ἕποτε παρ' αὐτοῦ προτιμηθέντα τύπον ἢ κανόνα κλίσεως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους συγγραφῆς τοῦ τινος ἀπαρχάτως. Τὸ φοβερώτερον ὅπλον ἀνθυβριζομένων διδασκάλων εἶναι νὰ συλλέγῃ ἕκαστος ἀνὰ πλήρεις δράκας τῶν φυλλάδων τοῦ ἀντιπάλου του καὶ νὰ σφενδονίζῃ κατὰ τῆς κε-

φαλῆς αὐτοῦ παντοίας ἀντιφάσεις καὶ παραβάσεις τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἰσχυρίζεται ὅτι ἀκολουθεῖ γράφων. «Διατί πικραίνει τὴν ῥινά σου τὸ ἰδικόν μου *καταλιμπάνω*, ἐνῶ τὸ εὕρισκας ἄοσμον ὅταν ὁ ἴδιος τὸ ἔγραφες ἀνωτέρω, καὶ διατί κατηγορεῖς παρ' ἐμοὶ τὸ *ἔφερα* ὡς χυδαῖον ἢ τὸ *ἤνεγκον* ὡς σχολαστικόν, ἐνῶ ἀμφοτέρα καὶ σὺ εἰς τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα σελίδα μετεχειρίσθης;» Εἰς τοιαῦτα πετροβολήματα περιορίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ πρὸς σύμπηξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς γραφομένης ἀγῶνες τῶν ἐλληνιστῶν, ἐνῶ οἱ οὐδὲν πλέον ἐλπίζοντες παρ' αὐτῶν ἀναμένουσι τὴν διακόσμησιν τοῦ χάους παρὰ μόνου τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Καὶ τούτων ὅμως τὴν αἰσιοδοξίαν δύσκολον εἶναι νὰ συμμερισθῇ ὁ ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Κοραῆ μέχρις ἡμῶν παρηλθον ἤδη ὑπὲρ τὰ τρία τέταρτα αἰῶνος, καὶ ὅχι μόνον οὐδὲν ἐλύθη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῶν ἐκκρεμῶν περὶ αὐξήσεως, ἀναδιπλασιασμοῦ καὶ ἄλλων ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ ἠῤῥησεν ἡ διάστασις, ἐκορυφώθη ἡ σύγχυσις καὶ προφανῆς ἀπέβη ἡ ἀνικανότης τῶν ἐρίζοντων πρὸς ὑπαγωγὴν τῆς γραφομένης ὑπὸ τὸν ζυγὸν οἰοῦνδ' ἕποτε κανόνος. Ἄν πιστεύσωμεν τὸν Sayce καὶ τὸν Μάξ Μύλλερ, ὑπάρχουσιν ἀκόμη παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ὁρενόκου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς φυλαὶ τινες ἀγρίων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου του κατ' ἰδίους ἱκανῶς διαφέροντας τοῦ γείτονος αὐτοῦ τύπους. Εἰς τοιοῦτον τινὸς συστήματος τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν φαίνονται καταλήξαντες οἱ πρὸς καθαρισμὸν τῆς γλώσσης πεισματοῦδεις ἀγῶνες τῶν ἡμετέρων λογίων, διεκδικούντων ἤδη τὸ δικαίωμα νὰ γράφωσιν, ὡς λαλοῦσιν οἱ Ἄλγογκίνοι καὶ οἱ Βοσχεμάνοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος γραμματικὴν, διαφέρουσιν οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς ἄλλον λόγιον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν καὶ σελίδα. Οὐδόλως δικαιούμεθα μετὰ ταῦτα ν' ἀπορῶμεν ἂν ἀπεδείχθη ἡ καθαρεύουσα ἀξία νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων μὲ τὰς διαλέκτους τῶν ἀγριανθρώπων. Πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ ἀμυθῆτου αὐτῆς πλούτου ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι πλεῖστα ῥήματα κατήντησαν νὰ ἔχωσι τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀορίστους καὶ ἰσαριθμούς ἢ πλείονας τῆς ὑποτακτικῆς τύπους: *ἀναψα, ἦραψα, ἀνῆψα* — *ἐδάγκασα, ἔδηξα, ἔδακον* — *ἐπρόσεξα, προσεῖξα, προσέσχον* — *ἐπρόφερα, προέφερα, προήνεγκον, προήνεγκάμην* — *ἐπρόσθεσα, προσέθεσα, προσέθηκα, προσεθέμην* — *ῥὰ θέτεται, ῥὰ θέτται, ῥὰ τίθεται, ῥὰ τίθηται, ῥὰ τιθῆται* — *ῥ' ἀπλόνεται, ῥ' ἀπλόνηται, ῥ' ἀπλοῦται, ῥ' ἀπλῶται* καὶ οὕτω καθεξῆς ἀνὰ τριάδας καὶ τετράδας. Τὸ δὲ ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πάντα ταῦτα ἀποθησαυρίσαντες ἀρκοῦνται ὁμιλοῦντες

(*) Τοὺς σκώψαντας τὸ Παρθενὸς πρέπει νὰ υποθέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας τὰ παρ' ἀρχαίοις *κευθμῶν* καὶ *κευθμός*, *δρυμῶν* καὶ *δρυμός* καὶ τὰ ἀνάλογα τῆς δημῶδους ἀρχοντας καὶ ἀρχος, δράκοντας καὶ δράκος καὶ τὰ ὅμοια τούτοις.

εἰς ἓνα μόνον καὶ τὸν αὐτὸν τύπον. Πάντες ἀνεξαίρετως καὶ ἀμεταβλήτως λέγουσι, μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ *ἀναψα*, *ἐδάγκασα*, *ἐπρόσεξα*, κτλ. καὶ μόνον γράφοντες θεωροῦσιν ὑποχρεωτικὴν τὴν παρδαλότητα καὶ τὴν διακρίσιν ἀπὸ τῶν χυδαίων. Τοῦτο καὶ ἐν ἑλλείψει παντὸς ἄλλου ἤθελεν ἀρκέσει πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀναστάσις τοῦ τυπικοῦ, κατὰ τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν συνετελέσθη, οὕτε ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπεβάλλετο οὕτε ὑπεργουεῖτο ὑπὸ ζήθου γλωσσικῆς ἐνότητος πραγματικοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ ἀλόγου τυπολατρίας. Τῆς δὲ σημερινῆς κορυφώσεως τοῦ κακοῦ οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἄλλην αἰτίαν, πλὴν μόνου τοῦ πόθου ἀνθρώπων τινῶν νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἀνικανότητος αὐτῶν νὰ κατορθώσωσι τοῦτο ἄλλως ἢ διὰ τῆς χρήσεως τύπων ἀσυνήθων. Ὡς οἱ Ἐπίσκοποι τοὺς ἀρχιερατικούς αὐτῶν μανδύας διὰ κωδωνίσκων, οὕτω καὶ οἱ «περὶ τὰ χαριέστερα σπουδάζοντες» ἐφιλοτιμήθησαν νὰ κοσμήσωσι τὸν λόγον των διὰ φωνημάτων ὀγκηρῶν καὶ πρωτακούστων. Ὁ καθαρισμὸς τῆς γλώσσης μετέπεσεν οὕτω εἰς ἀπλὴν ἀμιλλαν ἀνεურέσεως τοῦ ἡχηροτάτου κροτάλου, καθ' ἣν φαίνεται θριαμβεύσας ὁ ἐφευρὼν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ *ἀντεῖπον* διὰ τοῦ *ἀντεφθεγξάμην* *ἐπρόφερα* διὰ τοῦ *προηνεγκάμην*. Κατὰ τῶν εὐρημάτων τούτων μίαν μόνην ἔχομεν ἔνστασιν, ὅτι τὸ *προηνεγκάμην* ἐνδέχεται μὲν νὰ ᾔτο πρὸ εἰκοσιαιώνων φωνῇ ἀττικωτάτῃ, σήμερον ὅμως οὕτε ἑλληνικὴ εἶναι οὕτε καὶ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' αὐτόχρημα ὀγκηθμὸς, ἀρμόζων εἰς στόμα, οὐχὶ καθηγητοῦ διδάσκοντος ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἑδρας φιλομαθεῖς νέους, ἀλλὰ μπεχλιβάνη διασκεδάζοντος ἐν πανηγύρει τοὺς ἀγρότας διὰ τῆς μιμήσεως τῆς φωνῆς παντοίων ὀρνέων καὶ τετραπόδων.

Τὰ ὄργια τῶν Ἀττικιστῶν ἐπόμενον ἦτο οὐ μόνον νὰ προκαλέσωσιν ἀντίδρασιν ἀνάλογον τῆς ἀκοσμίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ πτερύσωσι τὰς ἐλπίδας τῶν μὴ θεωρούντων ἀνέκκλητον τὴν πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καταδίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς διγλωσσίαν. Τὰ ἔκτοτε τῷ ὄντι συμβάντα ἦσαν ἱκανὰ νὰ κλονήσωσι καὶ τῶν μᾶλλον σκληροτραχήλων ἑλληνιστῶν τὰς πεποιθήσεις. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀπεδείκνυε μετὰ μαθηματικῆς ἐναργείας ἀδυνάτους τὰς νεκραναστάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐναυάγουν οἰκτρῶς οἱ πρὸς σύμπληξιν τοῦ τυπικοῦ τῆς καθαρευούσης ἀγῶνες τῶν ἡμετέρων λογίων. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ συμβῇ, ἀφοῦ οὕτε δλόκληρον τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν οὕτε ἦσαν δεκτικαὶ ὀρισμοῦ, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, αἱ δόσεις καθ' ἃς ἔπρεπε ν' ἀναμιχθῶσιν οἱ ζῶντες μετὰ τῶν νεκρῶν τύπων. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἄνευ

ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ τῆς ποσότητος ἐκάστου τῶν ἐνομένων σωματίων, ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποτελέσωσι ταῦτα ὁμοίομορφον καὶ μόνιμον κρᾶμα, ἀλλὰ μόνον ἀσταθὲς μίγμα, τοῦ ὁποίου τὰ συστατικά τείνουσιν ἀδιαλείπτως ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀλλήλων. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ μίγμα ἀπεδείχθη ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ ὅπως δῆποτε εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλουστάτον λόγον ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἡ οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσα εἰμὴ ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν, ἐκ μόνου τοῦ ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐξαρτωμένης, εἶναι ἀσχετος πρὸς πᾶσαν ἄλλην τῆς γλώσσης ἀρετήν. Πρὸς συζήτησιν καθαρώς ἐπιστημονικὴν, οἱ τύποι τοῦ Ἀριστοτέλους κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦνται τῶν τύπων τοῦ Βηλαρά, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδὲν πλεονεκτοῦσι τούτων· προφανὴς δὲ παραλογισμὸς θὰ ᾔτο νὰ εἴπη τις, ὅτι δύναται νὰ κερδήσῃ τι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ *χρυσόνω* διὰ τοῦ *χρυσῶ*, τοῦ *δίδω* διὰ τοῦ *διδάμι* ἢ τοῦ ἔφερα διὰ τοῦ *ηνεγκάμην*. Ἡ τοιαύτη ὅμως πρὸς τοὺς τύπους ἀδιαφορία περιορίζεται, δυστυχῶς, εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην, ἐνῶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην τεχνικωτέραν τοῦ λόγου χρῆσιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀκρίβεια, ἀλλὰ συναπαιτεῖται δύναμις, συντομία καὶ εὐφωνία. Αὐτὰ δηλ. ἐκεῖνα τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα μᾶλλον πάσης ἄλλης ἐκόσμου τὴν δημοτικὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὧν ἐστέρησεν αὐτὴν ὁ ἀσυνείδητος ἐγωῖσμός τῶν διορθωτῶν, ἀπαξιούντων νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι πιθανὸν ἦτο νὰ ἔχωσιν ἄλλοι ἀπόλυτον τῶν ἀρετῶν τούτων ἀνάγκην, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς ἐπουσιώδεις. Τὴν ἀναπόδραστον καὶ κοινὴν εἰς πάσας τὰς γλώσσας περικοπὴν διὰ τοῦ χρόνου τῶν πολυσυλλάβων λέξεων ἐθεώρησαν οὗτοι ὡς ἰδιαίτερον πάθημα τῆς νεοελληνικῆς, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτιμήθησαν νὰ θεραπεύσωσι, κολλῶντες εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἐκάστης λόφον ἢ οὐρὰν καὶ ἀνάξιον προσοχῆς νομίζοντες ἂν ἀπέβαινεν οὕτω δυσκίνητος, δυσπρόφερτος καὶ ἄχρηστος εἰς πάντα ἄλλον πλὴν αὐτῶν ἡ λέξις. Αἱ συγκοπαί, αἱ συνιζήσεις καὶ τὰ λοιπὰ πάθη τῶν λέξεων, δι' ὧν τοσαύτη μεταδίδεται εἰς τὴν δημοτικὴν γοργότης καὶ εὐφωνία, ἐθεωρήθησαν κακῆσαι ὡς πονηρὰ ἔλκη, τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ ἐπούλωσις διὰ τῆς καταδίκης τῶν ἑλλήνων εἰς ἀφόρητον ὀλογραφίαν. (*) Ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης τῶν λογίων ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ πρωτοφανὴς ἐν τῇ λεγομένῃ καθαρευούσῃ συνένωσις τῆς διεπούσης τὰς νεωτέρας γλώσσας

(*) Τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ὀλογραφίας ἀχρηστίαν τῆς καθαρευούσης εἰς ποιητικὸν λόγον μόνος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων ἠσθάνθη καὶ κατέδειξεν ὁ κ. Κουμανούδης, ἐν διατριβῇ καταχωρηθείσῃ ἐν τῷ γ' τόμῳ τοῦ «Φιλίστορος».

ἀναλύσεως μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὰς ἀρχαίας μήκους τῶν λέξεων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἡ μόνη οὐδὲ δυστυχῶς ἡ μεγίστη ἐκ τῆς διορθώσεως ζημία, πολὺ δὲ ταύτης φοβερωτέρη ἄλλη τις, περὶ τῆς ὁποίας νομίζομεν καλὸν νὰ εἰπωμεν πλείονά τινα, ὡς ἀποτελούσης περιεργὸν γλωσσικὸν νόσημα, ὑπ' οὐδενός, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρι τοῦδε περιγραφέν. Τοῦτο εἶναι ἡ διχοτόμησις τοῦ λεξικοῦ ἡμῶν εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας λέξεων, μὴ δυναμένας νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς, ἐπῆλθε δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς περίπου τρόπον. Οὐτε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς οὔτε αὐτοὶ οἱ λογιώτεροι ἔσπερξάν ποτε νὰ μεταβάλῃσι κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν διορθωτῶν τοὺς τύπους τῶν λέξεων τῆς καθημερινῆς χρήσεως, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν τροφήν, τὸ ἔνδυμα, τὸν ὕπνον, τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, τὴν διασκέδασιν καὶ τὰ τοιαῦτα· πλὴν δὲ τούτων φύσει ἀδύνατον ἦτο νὰ τροποποιηθῶσι κατὰ ἐν ἴωτα οἱ τύποι τῶν σχετιζομένων πρὸς πᾶσαν ἄλλην κατάστασιν τῆς ψυχῆς πλὴν τῆς ἐντελοῦς ἀταραξίας. Δύσκολον τῷ ὄντι εἶναι νὰ φαντασθῇ τις ἄνθρωπον ὠργισμένον, γελῶντα, δακρύοντα, θωπεύοντα, ὑβρίζοντα, ξυλοκοπούμενον ἢ ξυλοκοποῦντα καὶ συγχρόνως μὴ λησμονοῦντα νὰ στολίζῃ μὲ ἀττικά χαρχάλια καὶ καθαρευούσας ἀλογουράς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, αἰτίνες ἀνέρχονται εἰς τὰ χεῖλη του ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ πάθους. Ὁργὴ καὶ ἀναδιπλασιασμός, γέλως καὶ δοτική, θρήνος καὶ περιτοσύλλαβον εἶναι πράγματα, τῶν ὁποίων οὐδεὶς ποτε ἐπίστευσε τὴν σύζευξιν δυνατὴν. Ἄλλ' οὐδ' εὐκολώτερον ἦτο νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, ἀγνισθείσας ἀπὸ παντός ἐπιγείου πάθους, ἡ ἀπόλυτος ἐκείνη ἡρεμία ἧς ἀπολαύουσιν αἱ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Βούδα ἐν τῷ Νιρβανᾷ. Ἐκ τούτου προήλθεν, ὅτι αἱ συνηθέσταται τῶν λέξεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὅσαι σχετίζονται πρὸς τὴν συγκίνησιν καὶ τὸ πάθος οὐδέποτε ὑπετάχθησαν οὐδὲ δύνανται νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὸν ζυγόν. Τοῦτο ὁμολογοῦσιν ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀττικισταί, συνευδοκοῦντος καὶ τοῦ κ. Κόντου νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν «πεπατημένων» ῥημάτων ἀπὸ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ. Οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ συναπληλαγμένα ἀπὸ τῆς ἀρχαίας κλίσεως καὶ τὰ συγγενῇ τούτοις «πεπατημένα» ὀνόματα, θεωρῶν τοὺς τύπους: «τῷ τηγανίσματι, τοῖς μαλῶμασι, τοῖς φουσκώμασι, τοῖς βουτήμασι, τοῖς καμώμασιν» κτλ. ὡς μᾶλλον ἀνεκτοὺς τοῦ «τετηγανισμένος, μεμαλωμένος, βεβουτημένος» κτλ. Οὐ μόνον δὲ δοτικῆς ἀλλὰ καὶ ὀνομαστικῆς ἀρχαίας φαίνονται ἀνεπίδεκτα πλεῖστα τῶν συνηθεστάτων ὀνομάτων. Δύσκολον τῷ ὄντι εἶναι ν' ἀποφασίσῃ τις νὰ εἴπῃ:

«ἀνοστία, ἀπλακωσία, ὀμματία, ἀναποδία» ἢ καὶ «ἀγόριον, παλληγκάριον, ῥεπάνιον, κουκκίον, παππίον» καὶ τὰ ἀπειράριθμα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀντίθετον τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν ἄλλην κατηγορίαν λέξεων, τὰς ἀναγομένας εἰς τὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην, αἰτίνες μεταπεσοῦσαι εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ἐξετάφησαν καὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπαράλλακτοι ὅπως ἦσαν πρὸ δισχιλίων ἐτῶν. Τούτων ἡ χρῆσις εἶναι ἐλαχίστη μὲν ἐν τῷ συνήθει διαλόγῳ, ἐπὶ δὲ τοῦ χάρτου ἐσυνειθισαμεν ἐξ ἀρχῆς νὰ βλέπωμεν αὐτάς ἐν ἀττικῇ περιβολῇ. Οὐδόλως λοιπὸν ἔμπορον εἶναι ἂν ξενίζῃ ἡμᾶς ὡς ἀλλόκοτος μετένδους πᾶς μεταπλασμός τούτων κατὰ τοὺς τυπούς τῆς λαλουμένης. Οὕτω συνέβη νὰ διαιρεθῇ τὸ λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς, ἐνθεν μὲν εἰς λέξεις ὧν ὁμολογεῖται ἀδύνατος ὁ ἐξαττικισμός, ἐνθεν δὲ εἰς ἄλλας τῶν ὁποίων ἡ ἐκφορά κατὰ τὸν δημῶδη τύπον ἐξαφνίζει ἡμᾶς ὡς τολμηρότατος νεωτερισμός. Ἡ τοιαύτη ἐκ τοῦ ἀσυνήθους ἐκπτώσις τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι τὸ μόνον ἔχον ὑπόστασιν πραγματικὴν ἐπιχείρημα τῶν περιφρονητῶν τῆς δημῶδους, τῶν ἀκαταπαύστως ἀναμασσόντων, «ὅτι αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ν' ἀρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπιστήμης· ὅτι καταγέλαστοι ἀπεδείχθησαν πάντες οἱ πειραθέντες νὰ φιλοσοφήσωσι χυδαῖστί· ὅτι δὲν δύνανται τὰ ὑψηλὰ νοήματα νὰ διατυπωθῶσι εἰς γλῶσσαν (γρ. τύπους) τῆς ταβέρνας· ὅτι μόνον πρὸς ἐρωτικὰ καὶ βακχικὰ ἄσμάτια εἶναι ἡ δημῶδης ἐπαρκής· ὅτι οὐχὶ ῥακενδύται ἀλλ' εὐπάρυφοι πρέπει νὰ εἰσέρχωνται εἰς τῆς φιλοσοφίας τὰ ἀνάκτορα τῶν μουσῶν οἱ θιασῶται», καὶ τ' ἄλλα τοιαῦτα σεμνολογήματα, τὰ ὅποια ἀπολύτως οὐδὲν ἄλλο σημαίνουν, παρὰ μόνον ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν ἐσυνειθίσεν ἀπὸ ὀγδοήκοντα ἡδὴ ἐτῶν νὰ βλέπῃ ὠρισμένην τινὰ κατηγορίαν λέξεων νὰ κλίνωνται κατὰ τὸ ἀρχαῖον τυπικὸν καὶ οὐδέποτε ἄλλως.

Καὶ εἰς τοῦτο ὅμως περιορίζοντες τὴν σημασίαν τῆς ἐνστάσεως, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ν' ἀρνηθῶμεν τὴν βαρύτητα αὐτῆς, ἥτις εἶναι δυστυχῶς ἀναμφισβήτητος καὶ μεγάλη. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι εἰς τοὺς θριαμβευτικῶς ἐπισείοντας ταύτην καὶ προκαλοῦντας τὸν κ. Ψυχάρην ἀνὰ μεταφράσιν εἰς τὴν δημῶδην ἐδάφιον τῆς πολιτικῆς Δικονομίας, δικαιούται οὗτος ν' ἀντιτάξῃ τὸ νομικὸν ἄξιωμα: «Nullus propriam turpitudinem allegans auditur,» ὅτι δηλ. οὐδεὶς δικαιούται νὰ προτείνῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ ἴδιον αἶσχος. Ἡ διχοτόμησις, τῷ ὄντι τῶν ἐλληνικῶν λέξεων εἰς δύο κατηγορίας, μὴ δυναμένας νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ζυγὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμματικῆς καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν δύο, εἶναι τὸ ὀλεθριώτατον σφάλμα καὶ

θανάσιμον ἀμάρτημα τῶν λογιωτάτων τῆς παρελθούσης γενεᾶς. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο νὰ σκεφθῶσιν, ὅτε εἰσῆγον εἰς τὴν γλῶσσαν λέξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅτι εὐκόλον μὲν ἦτο εἰς αὐτοὺς νὰ μεταπλάσσωσι ταύτας κατὰ τοὺς τύπους τῆς ζώσης λαλιᾶς τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀπολύτως δὲ ἀδύνατον οὐ μόνον εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λογιωτέρους νὰ μεταβάλλωσι τὴν κλίσιν τῶν μητροδιδάκτων λέξεων, ὅπως συμφωνήσωσι πρὸς τὰς ἀττικὰς. Τόσον δὲ μᾶλλον ἀδύνατον ἦτο τοῦτο, καθ' ὅσον ἀσυγκρίτως ὑμνωτέροι, συντομώτεροι καὶ εὐφωνότεροι τῶν ἀρχαίων ἦσαν τῆς ζώσης λαλιᾶς οἱ τύποι. Οὐδὲ δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς εἰσβιάσαντας εἰς τὴν γλῶσσαν τὰς ἀρχαίας λέξεις ἄξιστους καὶ ἀψαλιδίστους ὁ μέγας ὄγκος τῶν ὅσα ἔπρεπε νὰ δανεισθῶμεν ἐκ τῆς προγονικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκραϊφνῶς δημοτικῶν λέξεων εἶνε ἐν πάσῃ γλώσσῃ κατὰ πολὺ κατώτερος τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῶν λογίων, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐθεωρήθη τοῦτο ὡς ἐπιτρεπὸν τὴν ἐλαχίστην παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ τυπικοῦ τῆς λαλουμένης, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι, ἂν δὲν ὑπέτασσον οἱ ἐπιστήμονες τὸ λεξικὸν αὐτῶν εἰς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς τοῦ λαοῦ, ἀφαικτον τῆς τοιαύτης ἀνυποταξίας ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἡ διγλωσσία.

Μόνοι τοῦ ἐλληνικοῦ λεξικοῦ οἱ συμπληρωταί, ἀντὶ νὰ πορευθῶσιν ὡς ὁ Μωάμεθ πρὸς τὸ ὅρος, ἐπίστευσαν ὅτι ἠδύναντο νὰ κινηθῇ πρὸς αὐτοὺς τὸ ὅρος. Καὶ τὴν μὲν πλάνην ταύτην διέλυσε δὲ καὶ τῆς ἔξωθεν ὅμως ὅτι ἦτο νὰ στερεωθῇ διὰ τῆς ἔξωθεν τῆς διγλωσσίας τὸ κράτος. Αὕτη ἀκμάζει ἤδη ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστάτην αὐτῆς μορφήν· οὐχὶ ὡς διαφορὰ γλώσσης κατὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν ἐκάστου, ἀλλὰ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὰ πράγματα τὰ ὅποια ἔχει νὰ εἴπῃ· ἀρχαῖοι τύποι, ἂν ἦναι ταῦτα σπουδαῖα καὶ ὑψηλά, καὶ ἄδεια παραλείψεις τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, ἂν πρόκειται περὶ ταπεινῶν ἢ ἂν ἔχῃ ἀνάγκην νὰ κλαύσῃ ἢ ὀρεῖξιν νὰ γελάσῃ. Τοῦτο ἐνδέχεται νὰ φαίνεται εἰς τοὺς λογιωτάτους ἐλάχιστον κακόν· τὸν ἀληθῆ ὁμως συγγραφέα ἀναγκάζει νὰ συντρίψῃ τὸν κάλαμον αὐτοῦ. Ὅσον τῷ ὄντι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὑψηλὸν τὸ θέμα τὸ ὅποιον πραγματεύεται, καὶ πάλιν ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καὶ τῶν ταπεινοτάτων λέξεων ὡς ὕλης τοῦλάχιστον παρομοιώσεων καὶ μεταφορῶν. Ἀλλ' οὔτε κομψοδία ὑπάρχει ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους κομική, οὔτε ἀπηξίωσεν ὁ ἀγέλαστος Δισχύλος νὰ παραβάλλῃ ἐν τῷ φοβερωτάτῳ τῶν δραμάτων του τὸν Αἰγισθον πρὸς πετεινὸν καμρωμένον «θηλείας πέλας». Ὁ Ὀμηρος περιγράφει ἥρωας οὐ μόνον εὐωχομένους ἀλλὰ καὶ μαγειρεύοντας τοῦ συμποσίου τὰ φαγητά, καὶ ὁ Δάντης δαίμονας μεταχειριζομένους τὰ

ὀπίσθια ὡς σάλπιγγας πολεμικάς. * Ὅπως δὲ περιττὸν νομίζομεν νὰ ἐνθυμίσωμεν τοῦ Σαίξ-πείρου τὴν ἀδιάκοπον μετάπτωσιν ἀπὸ τοῦ λυρικοῦ ὕψους εἰς τὴν βωμολοχίαν καὶ τοῦ Γαί-του ἀπὸ τῶν ὑπερβατικῶν φιλοσοφημάτων εἰς τὰ παρατράγωδα τοῦ Πρωκτοφαντασμίτου. Πάντες ὁμοῦ οὗτοι, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης χώρας ποιητῆς ἢ συγγραφεύς, τοὺς αὐτοὺς μετεχειρίσθησαν καὶ μεταχειρίζονται τύπους εἴτε περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ὁμιλοῦντες, εἴτε περὶ ὀπτήσεως τρυγόνων, καὶ δύνανται ἐκ τούτου νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καὶ, χρεῖας τυχύσεως, ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ. Πῶς ὁμως νὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἄνευ ἀφορήτου τιναγμοῦ ὁ γράφων νεοελληνιστὴ καὶ ὑποχρεούμενος νὰ μεταπηδήσῃ συγχρόνως καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην γραμματικὴν, ἀφοῦ ἐκ τῶν λέξεων τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην τὰς μὲν σχετιζομένας πρὸς τὴν ἀθανασίαν πρέπει νὰ κλίνη κατὰ τοὺς ἀρχαίους, τὰς δὲ πρὸς ταπεινὰ πράγματα κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημοτικῆς; Καὶ ἂν μὲν ἐπιχειρήσῃ καὶ ταύτας νὰ ἐξαρχαίσῃ, στερεῖται ὁ λόγος τοῦ πάσης ζωηρότητος καὶ χροιᾶς, ἂν δὲ πειραθῇ νὰ ὑποτάξῃ εἰς τοὺς τύπους τῆς δημώδους τὰς ὑψηλάς, προσκρούει κατὰ τῆς συνθεῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἄν πάλιν ζητήσῃ νὰ ὠρελῇ ἐκ τῆς μακροθυμίας τῶν ἐξαιρεσάντων τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀρχαίας κλίσεως τὰ «πεπατημένα» καὶ παρατάξῃ ἐγγὺς ἀλλήλων ἀττικὰς καὶ δημώδεις καταλήξεις, πολὺ μεγαλειότεραν τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐννοιῶν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐντύπωσιν ἢ παρδαλότης τῶν τύπων. Ἄν ὁ πολυμαθέστατος κ. Κόντος εἴχε φροντίσῃ νὰ διδαχθῇ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης, θὰ ἐμάνθανε παρὰ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρμοδίων, ὅτι οὐδεμὶς μὲν γλῶσσα στέργει ν' ἀναμιξῇ μετὰ τῶν ἰδίων τοὺς τύπους ἄλλης γλώσσης ἢ ἄλλης ἐποχῆς, τὸ δὲ χαρακτηρίζον τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων, εἶναι ὅτι μᾶλλον πάσης ἄλλης βδελύσσεται τὰς τοιαύτας μίξεις, προθύμως μὲν φιλοξενούσας τὰς ἀλλοφύλους λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσας αὐταῖς ἀδυσωπῆτως τῆς ἰδίας κλίσεως τὴν σφραγίδα. Τὸ ἐλληνικὸν ὥτιον, τὸ ἐξ ἀκατανικήτου ἀποστροφῆς πρὸς τὴν παρδαλοτυπίαν ἀπαιτῆσαν νὰ ἐξελληνίσωμεν καὶ αὐτῶν τῶν τουρκικῶν λέξεων τὴν κλίσιν, καὶ νὰ λέγωμεν ὁ Ἀγάς, τοῦ Ἀγᾶ, οἱ Ἀγάδες καὶ ὅχι οἱ Ἀγαλάρ, ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποφέρῃ ἐγγὺς ἀλλήλων τύπους ἀσυμφίλους. Ἐντελῶς δὲ ἀδιάφορον εἶναι ἂν ἐλήφθησαν οὗτοι ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἢ τῆς Σκυθικῆς, καὶ κατ' οὐδὲν ὀλιγοστεύει τὴν ἀηθίαν ἢ εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς. Τὴν

* Facean del loro cul trompetta.

δὲ ἐλπίδα ὅτι δύναται νὰ κατισχύσῃ ἡ ἐξίς τῆς λεπτότητος τῆς ἀκοῆς τοῦ Ἑλληνος ἀποδεικνύει ματαίαν, οὐ μόνον ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ ὑπερεκατοντοῦτις ἤδη πείρα. Οἱ ἀρεσκόμενοι ν' ἀντιτάσσωσιν εἰς πᾶν λογικὸν ἐπιχειρημα, ὅτι ἡ ἐπικράτησις τῶν τύπων τῆς καθαρουσύνης εἶνε ἤδη γεγονός, φαίνονται λησμονοῦντες ὅτι αὕτη περιορίζεται εἰς τὸ ἡμισυ μόνον τοῦ λεξικοῦ, καὶ ἐξ ἑσού ἀναντίλεκτον γεγονός εἶνε τοῦ ἄλλου ἡμίσεος ἡ ἀνυποταξία, ἀμφοτέρων δὲ τούτων οὐχ' ἦττον ἀναντίλεκτον ἀποτέλεσμα ἡ σημερινὴ ἡμῶν ἀγλωσσία. Οὔτε ἀρκοῦσι τῷ ὄντι εἰς τὸν συγγραφέα μόναι αἱ ἀρχαῖαι λέξεις, οὔτε εἶναι παρ' αὐταῖς ἀνεκτὴ ἡ χρῆσις τῶν ἀνυποτάκτων εἰς τὴν ἀρχαίαν κλίσιν· ὁ δὲ μόνος καρπὸς τῆς ἐργασίας τριῶν γενεῶν λογίων ἦτο ἡ διαστροφή ἐκείνη τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν αἰσθήματος ἡ μᾶλλον τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐξ ἧς ἀποβαίνει σήμερον δυσχερεστάτη ἡ παραδοχὴ τῆς μόνης ὀρθῆς λύσεως, διὰ τὸν λόγον ὅτι προξενεῖ ἡμῖν δυσάρεστον αἰσθησιν ὁ κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημώδους μεταπλασμός λέξεων, τὰς ὁποίας ἀπὸ πολυλοῦ ἤδη ἐσυνειθίσκαμεν νὰ βλέπωμεν ἀμεπλάστους.

Τὴν διαστροφήν ταύτην κάλλιστα ἐγνώριζε καὶ οὐδόλως ὑπετίμα ὁ κ. Ψυχάρης. Καὶ οὕτω ὅμως ἐδικαιοῦτο νὰ ὑποθέσῃ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ ἰκανωτέρους νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἄνευ ἁγῶνος πρὸς ἑαυτὸν τοιοῦτου ἡμῶν παθήματος, οὔτε γλῶσσαν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν οὔτε φιλολογίαν. Οὐδὲ δικαιοτέρον εἶναι νὰ μεμφθῇ τις αὐτὸν ὅτι ὑπέθετε τοὺς λογιωτέρους τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ἐπικριτῶν του μὴ ἄγνοοῦντας, ὅτι ἂν πρό τινων Ὀλυμπιάδων ἡδύνατο νὰ γίνῃ συζήτησις περὶ τοῦ ἂν πρέπει ἡσύχως νὰ βαδίσωμεν ἢ διὰ μιᾶς νὰ πηδήσωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦλάχιστον τοῦ Πλουτάρχου, τὸ μόνον ὑφιστάμενον σήμερον γλωσσικὸν ζήτημα περιορίζεται εἰς τὸ ἂν ᾖ δυνατὴ καὶ κατὰ πόσον δυνατὴ ἡ ἀπολύμανσις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἀπὸ τῶν βαρβαρισμῶν, τοὺς ὁποίους εἰσεβίασαν εἰς αὐτόν οἱ λογιώτατοι τῆς παρελθούσης γενεᾶς καὶ οἱ Ἀττικισταὶ τῆς παρούσης. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐπελθούσης εἰς τὰς γνώμας μεταβολῆς ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ὁ κ. Χαζηδάκης δις καὶ τρίς ἐκήρυξεν, ὅτι θὰ θεώρῃ μέγιστον δυστύχημα τὴν ἀναδρομὴν τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου μέχρι τῆς Ἀττικῆς ἢ καὶ τῆς ἑπειτα ἀρχαίας· χρυσῶν δὲ ὄνειρον, εἰς τὸ ὅποιον δὲν τολμᾷ νὰ ἐντρυφήσῃ, εἶναι ἡ ἐπάνοδος εἰς τοὺς τύπους οὐχὶ τοῦ Ξενοφώντος, ἀλλὰ τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Τοιαύτη περίπου εἶναι ἡ γνώμη καὶ τοῦ κ. Κουμανούδη, καὶ τοῦ κ. Βερναρδάκη καὶ τοῦ κ. Πανταζίδου καὶ ἄλλων διακεκριμένων λογίων, ἀναμετρούντων μετ' ἀδημο-

νίας τὸ μῆκος τῆς στραβῆς ὁδοῦ, ἣν διέτρεχεν ἡ γλῶσσα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς στροφῆς πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀγοῦσης εἰς σωτηρίαν. Περὶ τούτων ὅμως οὐδεμίαν φαίνονται ἔχοντες εἰδήσιν οἱ προτιμήσαντες ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὸν κ. Ψυχάρην τὰ ληρωδῆματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Φωτιάδη, φθορὰς τῆς νεοελληνικῆς, στενωτέραν τῆς τῶν λατινογενῶν συγγενειαν αὐτῆς πρὸς τὴν μητέρα, διαίρέσεις εἰς διαλέκτους, ἀναρμοστίαν δουλικῆς γλώσσης εἰς ἐλεύθερον ἔθνος, πρὸ πάντων ὅμως τελείαν ἀνικανότητα νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι αἱ οἶαι δὴποτε ἐθνικαὶ περιπέτειαί σχετίζονται πρὸς μόνον τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσὸν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, πρὸς τὸν ἀριθμὸν δηλ. καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραφέων, ἐπὶ δὲ τῶν τύπων τῆς γλώσσης τότεν μόνον ἔχουσιν αἱ ἐθνικαὶ περιπέτειαί ἐπίδρασιν ὅσην καὶ ἐπὶ τῶν πράσσεων καὶ γογγυλίων. * Ἄλλ' ἂν πρὸς πλήρη ἐκτίμησιν τῆς ἀστείότητος τῶν ἀνωτέρω ἐνστάσεων δὲν εἶναι ὅλως περιττὰ στοιχειώδεις τινες γλωσσολογικαὶ γνώσεις, οὐδεμιᾶς τοιαύτης ἔχει τις ἀνάγκην ὅπως θαυμάσῃ ὅλην τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ κατωτέρω ἰσχυρισμοῦ: «ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γένηται ἀσπαστὴ εἰς ἔθνος δεόμενον τῶν καλαισθητικῶν ἀπὸ τῆς καλλιλογίας ἀπολαύσεων.»

Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ ἡ φόβου συγκρούσεως πρὸς τὰ πράγματα, δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὸν κ. Α. Γ. Η. ὅτι ἀληθὲς εἶναι μόνον τὸ ἀκριβὲς τὸ ἐναντίον· ὁ μόνος δηλ. λόγος δι' ὃν ἀνέχονται ἀκόμη οἱ Ἕλληνες τὴν καθαρεύουσιν εἶναι, ὅτι ὁ πόθος αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως δὲν εἶναι ἀκόμη παρ' αὐτοῖς οὔτε τόσον κοινὸς οὔτε ἀρκούντως ζωηρὸς, ὥστε νὰ θεωρήσωσι κατεπείγουσαν τὴν διὰ πάσης θυσίας ἀπαλλαγὴν ἀπὸ γλώσσης τελείως ἀχρήστου πρὸς ἰκανοποίησιν αὐτοῦ. Αἱ μὲν ἀνώτεραι τάξεις ἐντρυφῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Musset καὶ τοῦ Daudet, ὁ δὲ λαὸς ἀρκεῖται εἰς ἐρωτικά δίστιχα καὶ τὰς Πανουργίας τοῦ Μπερτοδούλου. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι καὶ ἐπη καὶ δράματα καὶ κωμωδίαι καὶ ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις καὶ παντοῖα ἄλλα ἔργα δημοσιεύονται κατ' ἔτος πολλὰ ἐν γλώσσῃ καθαρουσίᾳ· πάντα ὅμως φέροντα ἐπὶ κεφαλῇς ὡς ἐπιτύμβιον τὴν πένθιμον ἀγγελίαν, ὅτι παρὰ μόνον τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἐλπίζει ὁ συγγραφεὺς νὰ δικαιωθῇ. Τὰ οὕτω προκηδευόμενα ἔργα εἶναι μὲν ἐν συνόλῳ ἄξια τῆς τύχης των, ἀλλ' ἂν ἐγκύψῃ τις ἐπ' αὐτὰ ἀναζητῶν τὸ αἷτιον τῆς γενικῆς ἀποτυχίας, πείθεται ἀδιστακτικῶς, οὐχὶ ὅτι εἰς οὐδέναν τῶν παρ'

* Τῶν ἐξόχων συγγραφέων ἡ ἐπίδρασις περιορίζεται εἰς τὸ ν' ἀποβῇ ἐπὶ τινα χρόνον βραδύτερον τὸ ρεῦμα τῆς μεταβολῆς τῶν γλωσσῶν.

ἡμῖν γρῆφόντων ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ χαρίσῃ κόκκον εὐφροίας, εὐρετικότητος, κρίσεως ἢ φιλοκαλίας, ἀλλὰ μόνον ὅτι οὐδεμία τῶν χαρισμάτων τούτων δόσις εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστήσῃ τὴν καθαρῆουσαν χρήσιμον εἰς ποιητὴν ἢ συγγραφέα. Ὡς ἐπειράθημεν νὰ ἐξηγήσωμεν ἄνωτέρω, ἡ τέχνη τῶν διορθωτῶν περιορίσθη εἰς τὸ νὰ στερήσῃ τὴν γραπτὴν γλῶσσαν τῆς συντομίας, τῆς γοργότητος καὶ τῆς εὐφωνίας τῆς δημώδους. Καὶ πάντα ὅμως τὰ προσόντα ταῦτα ἂν εἶχεν ἡ καθαρῆουσα, ἀδύνατον καὶ πάλιν θὰ ἦτο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς καλλιτέχνην, διὰ τὸν λόγον ὅτι μόνος τῆς λαλουμένης τὰς λέξεις ἐσυνειθίσκαμεν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ νὰ συνδέωμεν μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ αἰσθημάτων, τὰ ὑποῖα ἐρμηνεύουσι μετὰ πείνης, δίψης, φόβου, χαρᾶς, ἀποστροφῆς, ὀρέξεως, ἀηδίας, νυσταγμοῦ, ὀνείρων, γέλωτος καὶ δακρύων, μετὰ τῆς εὐχῆς· θνήσκοντος πατρός, μετὰ μητρικῶν καὶ ἄλλων ἔπειτα φιλημάτων. Ἐκαστον αἰσθημα ἀποτελεῖ οὕτω μετὰ τῆς παραστατικῆς αὐτοῦ λέξεως ἀδιάσπαστον ζεύγος, καὶ μόνον αὕτη δύναται νὰ ἐξεγείρῃ τὸ αἶσθημα αὐτομάτως καὶ ἀκαριαίως ὡς ἡχος κώδωνος, εἰς τὸν ὅποιον ἐσυνειθίσκαμεν νὰ ὑπακούωμεν ἅμα γεννηθέντες. Πᾶσα δὲ τοῦ ἡχοῦ τούτου ἀλλοίωσις προσπίπτει εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῖν ὡς παράκρουσις καὶ πάντοτε ὡς τοιαύτη. Κατὰ τῶν τύπων τῶν νηπιόθεν συνήθων ἡμῖν λέξεων οὔτε διδάσκαλοι ἰσχύουσιν οὔτε βιβλία, οὐδ' ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἀπαλλαγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ μητροδιδάκτου «χυδαῖσμοῦ» παρὰ νὰ ὑποβάλῃ ὁ κ. Κόντος καὶ τὰς μητέρας καὶ τὰς τροφούς εἰς ἐντρίψεις ἀττικισμοῦ, ὡς ὑποβέλλουσιν αὐτάς οἱ ἱατροὶ εἰς ἐντρίψεις ὑδραργύρου πρὸς ἐξάλειψιν ἄλλου τινος τοῦ. Μέχρις οὗ ὅμως κατορθώσωσιν οἱ ἀρχαῖοι, εἴτε διὰ τοῦ ἀνωτέρω ὑποδειχθέντος εἴτε δι' ἄλλου τρόπου, νὰ ἐξαττικίσωσι καὶ τῶν νηπίων τὰ ψελλίσματα, πᾶσα ἐκπορὰ λέξεως νηπιόθεν συνήθους κατὰ τύπον διάφορον τοῦ μητροδιδάκτου, θὰ ἐξκολλουθῇ νὰ ἡχῇ ὡς βάρβαρος εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν. Τοῦτο ἐπόμενον ἦτο νὰ αἰσθανθῶσι πρὸ παντός ἄλλου οἱ ποιηταὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Εἰς δὲ τοὺς μὴ πειθόμενους ὅτι καλῶς ἔπραξαν ἀπολακτίζοντες τὴν καθαρῆουσαν ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν πειστικώτερον τι τῆς συγκρίσεως τῶν λυρικῶν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ «Ὑμνου» τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν «Βλαχάβαν» καὶ τὴν «Τουρκομάχον Ἑλλάδα», ὧν ἡ διάφορος ἀξία δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀνισότητά ποιητικῶν χαρισμάτων, στίχους δηλ. τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ γράψαντος καὶ καθαρῆουσαν καὶ δημώδεις. Ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τις στrophάς τινας τοῦ «Στομίου τῆς Πρεβέζης» τῆς «Κλεισούρας» τοῦ «Μεσολογγίου» ἢ ἄλλου καθαρῆουσαν ἔργου τοῦ μακκρίτου Ζαλακώστα

ἃς παραβάλῃ ταύτας πρὸς τοὺς κατωτέρω στίχους:

Στοῦ σπιτιοῦ μου τῇ στέγῃ ἐβογγοῦσε
Ὁ βορειᾶς καὶ φιλὰ ἔπεφτε χιόνι.....

Μιά μητέρα ἀπὸ πόνους γεμάτη
Στοῦ παιδιοῦ τῆς τὴν κούνια σκυμμένη
Δέκα νύχτες δὲν ἔκλεισε μάτι.....

Τὸ γιατρὸ καθὼς εἶδε, ἐσηκώθη
Σὰν τρελλή. "Ολοὶ γύρω ἐσωπαῖναν.
Φλογεροὶ τῆς ψυχῆς τῆς οἱ πόθοι
Μὲ τὰ λόγια ἀπ' τὸ στόμα τῆς βγαῖναν.

«Ὡ κακὸ τοῦ εὐρῆκε μεγάλο!
Τὸ παιδί μου, Γιατρέ, τὸ παιδί μου.
Ἐνα τῶχω, δὲν μ' ἔμεινε ἄλλο.
Σῶσέ μου το καὶ παρ' τὴν ψυχὴ μου.

Κι' ὁ γιατρὸς μὲ τὰ μάτια σκυμμένα
Πολλὴν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων—ἄχ, λόγια χαμένα—
Μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα.

Κ' ἐκαμώθη πῶς θέλει νὰ σκύψῃ
Στὸ παιδί, καὶ νὰ ἰδῇ τὸ σφυγμὸ του.
Ἐνα δάκρυ ἐπροσπέθηκε νὰ κρύψῃ
Ποῦ κατέβ' εἰς τ' ὠχρὸ πρόσωπό του.

Στοῦ σπιτιοῦ μου τῇ στέγῃ ἐβογγοῦσε κτλ.

Τοῦ ἀνωτέρω ποιηματιοῦ ἡ ὑπόθεσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κοινὸς τύπος, καὶ οὔτε μεταφορά τις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ οὔτε εἰκὼν καμμία, μόνον δὲ ποιητικὸν τέχνησμα ἢ ἐπὶ φῶς «Στοῦ σπιτιοῦ μου τῇ στέγῃ ἐβογγοῦσαν» ἢ ἀντηχοῦσα κατὰ τακτικὰ διαλειμματα ὡς κρούσμα κώδωνος ἐπιθανκτίου. Ποῦ λοιπὸν ἔγκειται τοῦ ἀκαλλωπίστου, τοῦ γυμνοῦ τούτου καλλιτεχνήματος ἡ μαγεῖα; Εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας ἐκφράζεται ἐν αὐτῷ αἶσθημα ἀληθές διὰ τῶν λέξεων, αἵτινες θ' ἀνῆρχοντο αὐτομάτως εἰς τὰ χεῖλη τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τούτου. Πρὸς ἔκφρασιν αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ χρησιμεύσωσιν ἄλλαι ἢ ν' ἀλλοιωθῶσιν οἱ τύποι τῶν χρησίμων διὰ τῆς προσθήκης ἐνὸς γράμματος ἢ τῆς μετακινήσεως ἐνὸς τόνου. Πῶς τῷ ὄντι νὰ φαντασθῇ τις μητέρα ἀπηληπισμένην, ὁρμῶσαν πρὸς τὸν γειτνόν καὶ κρᾶζουσαν: «Τὸ παιδίον μου, Ἰατρέ, τό, παιδίον μου;» Συγκίνησις καὶ κατανάλωσις ἡχοῦ περιττοῦ εἶναι πραγματικά ἀνεπίδεκτα συμβιβασμοῦ καὶ πᾶσα περιττεύουσα συλλαβὴ ἡχεῖ εἰς τὴν ἀκοὴν ὡς ἀφόρητος βαρβαρισμός. Τί ἄλλο ὅμως κατώρθωσαν τῆς γλώσσης οἱ διορθωταί, κολλῶντες νεκρὰ συλλαβὰς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, παρὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν περιττόφωνον, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νὰ περιβληθῇ οἷον δήποτε αἰσθημα ἐνδυμα ἀκριβῶς ἀρμόζον, ἀλλὰ μόνον νὰ τυλιχθῇ εἰς πλατύτερον τοῦ δέοντος, πολὺπτυ-

χαν καὶ κακόμορφον σάκκον. Τοῦτον ἀπετινά-
ξαν ἤδη χάριτι θείᾳ οἱ ποιηταί. Τίς ὅμως δύ-
νεται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι εἶναι τὸ αἶσθημα εἰς
πάν εἶδος πεζογραφίας περιττὸν ἢ ὅτι δὲν πρέ-
πει καὶ τὴν ιδέαν νὰ περισφίγγῃ τὸ ἡχηρὸν
αὐτῆς ἐνδυμα τόσον ἀκριβῶς καὶ ἀπερίττως, ὥ-
στε νὰ νομίζωμεν ὅτι θαμβούμεθα ὑπὸ τοῦ γυ-
μνοῦ αὐτῆς κάλλους; Εἰς δὲ τοὺς προτιμῶντας
τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ γεγονότα ἀρκούμεθα νὰ
ἐνθυμίσωμεν, ὅτι οἱ μὲν στιχοურγήσαντες εἰς
τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὁ Βηλαρᾶς, ὁ
Χριστόπουλος, ὁ Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ
Ζαλοκώστας καὶ ὁ Παράσχος κατάρθρωσαν πλει-
στάκις νὰ μεταδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν
αἰσθητικὴν διὰ ποιηματίων, δυναμένων νὰ συγ-
κριθῶσι πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ καλὰ τοιαῦτα, ἐνῶ
ἐκ τῶν χιλιάδων τόμων τῶν ἀπὸ αἰῶνος πε-
ζογραφούντων λογίων οὔτε μία δύναται ν' ἀπο-
κοπῇ σελίς, ἀξία συγκρίσεως πρὸς σελίδα τοῦ
Θεοφίλου Γωτιέ, τοῦ Ρενάν, τοῦ Ἐδγάρδου
Ροε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Αἰνέ, τοῦ Schopenhauer
ἢ καὶ μετριωτέρων λογογράφων. Τοῦτο δὲ διὰ
τὸν λόγον, ὅτι οὐχ ἥττον τοῦ ποιητοῦ ἔχει ἀ-
νάγκην καὶ ὁ συγγραφεὺς παραστάσεως ζωῆας,
ἧτις δὲν εἶναι ἄλλως δυνατὴ ἢ διὰ τῶν λέξεων καὶ
τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους πρώτους συνεζεύξαμεν
μὲ ἀντιλήψεις καὶ συγκινήσεις πραγματικὰς. Καὶ
ἄληθές μὲν εἶναι ὅτι διὰ γλώσσης τεχνητῆς κα-
τορθοῦσιν οἱ Ἕλληνες νὰ συνεννοῶνται ὅπως δὴ-
ποτε μεταξύ αὐτῶν καὶ νὰ συντάσσωσι αἰνεσί-
μους διατριβάς, καταστατικά ἐταίριων, ἄρθρα
ἐφημερίδων, κατασχετήρια, ἱερὰς ἱστορίας, ἀ-
σκήσεις πεζικοῦ, λογοδοσίας καὶ περιλήψεις
πλειστηριασμῶν, δύσκολον ὅμως καταντᾷ νὰ
πιστεύσωμεν ὅτι εἰς ταῦτα ἀπέβλεπε καὶ περιω-
ρίζετο ἡ φιλοδοξία τῶν περιφρονηάντων τὴν
μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἐν ὀνόματι τῆς
καλλιπειίας τοῦ Πλάτωνος, τῆς χάριτος τοῦ
Ξενοφώντος καὶ τῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθέ-
νους. Ἀπορεῖ δὲ τις ἀληθῶς ἂν νὰ διακρύσῃ
πρέπει ἢ νὰ γελάσῃ, βλέπων ἐκχρονταεῖς
ὑπὲρ καλλιλογίας ἀγῶνας καταλήξαντας εἰς δη-
μουργίαν γλώσσης μόνον τῶν διδασκάλων καὶ
τῶν δικαστικῶν κλητῆρων δυναμένης νὰ πλη-
ρώσῃ τὰς εὐχάς. Οὐδ' ἦτο δυνατόν ν' ἀπολήξῃ
εἰς ἄλλο ἀποτέλεσμα ἢ ἀθέτησις τῶν θεμελιωδῶν
νόμων, καθ' οὓς διεμορφώθησαν πάντων τῶν ἀν-
θρώπων αἱ γλῶσσαι. Ἐνῶ πάσης ἄλλης τὸ μὲν
ὕλικόν, ἦτοι τοῦς τύπους, κατέβαλεν ὁ λαός, τὴν
δὲ χρῆσιν αὐτοῦ ἐκάνονισεν ὁ συγγραφεὺς, εἰς
μόνους ἡμᾶς ἐπεφύλαξεν ἡ ἀστοργία τῆς Μοίρας
τὴν ἀντικατάστασιν ἀμφοτέρων διὰ διδασκά-
λων. Μόνον οὗτοι ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι
τὸ εὐαγγελικόν: «Οὐκ ἐν ἄρτῳ μόνον ζήσεται
ὁ ἄνθρωπος» καὶ νὰ καταδικάσωσι τὸ ἑλλη-
νικὸν ἔθνος εἰς ξηροφαγίαν. Ἐν ἐποχῇ δὲ καθ' ἣν

ἡ ἐπίδρασις τῆς Τέχνης, καὶ μάλιστα τῆς τέ-
χνης τοῦ λόγου, ὁμολογεῖται καὶ τῆς ἐπιστή-
μης καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας συντελεστικώτερα
πρὸς ἑξαρσιν τοῦ πνεύματος καὶ ἡμέρωσιν τῆς
ψυχῆς, μόνον μεταξύ τῶν ἐθνῶν οἱ ἀπογονοὶ τοῦ
Αἰσχύλου καὶ τοῦ Φειδίου ἡγωνίσθησαν καὶ
κατάρθρωσαν νὰ καταστήσωσι τὴν γλῶσσαν αὐ-
τῶν ἄχρηστον εἰς τὸν τεχνίτην. Εἰς γλῶσσαν
ὅμως ἄχρηστον εἰς τοῦτον οὐδὲν ἄλλο ἀρμόζει
ὄνομα πλὴν τῆς βαρβάρου. Ἡ μόνη τῷ ἔντι
μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν βαρβάρων καὶ τῶν
ἡμέρων λαῶν διαφορά εἶναι, ὅτι τῆς μὲν πρῶ-
της ὁ σκοπὸς περιορίζεται εἰς τὴν συνεννόησιν,
ἡ δὲ ἄλλη χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανον ἀπο-
λαύσεως αἰσθητικῆς. Ταύτης ὁ πόθος ἀδύνατον
εἶναι νὰ μὴ θερμάνῃ ἡμέραν τινα καὶ τοῦ Ἑλλη-
νος τὰ στήθη, καὶ ἀδύνατος ἐκ τούτου φαίνεται
ἡμῖν ἡ ὀριστικὴ ἐπικράτησις γλώσσης μὴ δυνα-
μένης νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν τοιοῦτον πόθον.

Ὅσα ἀνωτέρω ἐμακρηγορήσαμεν πρὸς ἀπό-
δειξιν, ὅτι αὐτοχρημα ἀφόρητον κατήντησε τὸ
γλωσσικὸν ἡμῶν καθεστὸς, ἐπιτρέπουσιν ἤδη
νὰ ἐκφράσωμεν δι' ὀλίγων καὶ σαφῶν λέξεων
τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τοῦ συστήματος τοῦ κ.
Ψυχάρη. Κατὰ τῆς παρ' αὐτοῦ προτεινομέ-
νης λύσεως, ἧτις συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς
τὴν μετάπλασιν κατὰ τοὺς τύπους τῆς δημώ-
δους τῶν λέξεων ὅσας παρελάβομεν ἀναλοιώ-
τους ἐκ τῆς ἀρχαίας, οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει
βάσιμος ἐνστάσις παρὰ μόνον ὁ ἐξαφρισμὸς τοῦ
ὀφθαλμοῦ. Τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἡ βαρύτης ὁ-
μολογοῦμεν καὶ πάλιν ὅτι εἶνε μεγίστη, ἀφοῦ
αὐτοὶ οἱ ἐξεγειρόμενοι κατὰ τῆς ἀηδίας τῶν
νεοχράκτων ἀττικισμῶν, πρόκειται νὰ προξε-
νήσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀνάλογον αἰσθη-
μα, διὰ τῆς ἀλλοιώσεως λέξεων ἀπὸ πολλοῦ συ-
νήθων ὑπ' ἄλλον τύπον. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως πρέ-
πει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αἱ πλεῖστοι τῶν λέ-
ξεων τούτων εἶναι χρήσιμοι εἰς μόνους τοὺς λό-
γους, οἵτινες δύνανται νὰ ὑποτεθῶσιν ἱκανοὶ νὰ
ἐκτιμῶσιν τὰ ἐκ τῆς διγλωσσίας δεινὰ καὶ
νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν πρόσκαιρον καὶ ἀπα-
ραιτῆτως ἀναγκαῖον πρὸς ἀπαλαγὴν ἀπ' αὐτῆς
ἐξαφρισμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνῶ ἀδύνατον εἶνε
εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν νὰ μεταβάλῃ τοὺς τύ-
πους τῶν συνήθων λέξεων, τὰς ὁποίας καὶ αὐ-
τοὶ οἱ λόγοι μεταχειρίζονται ἀμεταπλάστους
ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ καὶ ἀποφεύγουσι κατὰ
τὸ δυνατόν ἐν τῷ γραπτῷ. Ὅσον λοιπὸν καὶ
ἂν φαίνεται δυσχερὴς ἡ λύσις, ἣν προτείνει ὁ κ.
Ψυχάρης, ἔχει τοῦτο τοῦλάχιστον ὑπὲρ αὐτῆς,
ὅμι δὲν ὑπάρχει ἄλλη κάμμία. Ἡ διγλωσσοὶ
καὶ ἄγλωσσοι πρέπει νὰ μείνωμεν εἰς ἅπαντα τὸν
αἰῶνα ἢ νὰ πράξωμεν σήμερον, παλαίοντες κατ'
ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρων δυσχερειῶν, ὅσα ἔ-
πρεπε νὰ πραχθῶσι καὶ δὲν ἐπράχθησαν πρὸ ἐ-

κατονταετίας. Τοῦτο δὲν τὸ νομίζομεν ἀδύνατον, εὐθύς ἅμα αἰσθανθῇ ἡ πλειονοψηφία τῶν γραφόντων, ὅτι πολὺ μεγαλειτέρα τοῦ κόπου καὶ τῶν θυσιῶν, αἵτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς διγλωσσίας εἶνε ἢ ἐκ ταύτης ζημία. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ αἰσθανόμενοι τοῦτο εἶνε, δυστυχῶς, ὀλίγιστοι καὶ οὐδ' οὗτοι πιστεύουσι δυνατὴν τὴν διὰ μιᾶς ἐπάνοδον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἀναλογιζόμενοι ὅτι πάντοτε μὲν δύσκολα εἶνε τὰ μεγάλα πηδήματα καὶ ἔτι δυσκολώτερα πρὸς τὰ ὀπίσω. Οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰς ταῦτα νὰ προσθέσωμεν παρὰ μόνον, ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τοῦ «Ταξιδίου» ἠμοιάζει κατὰ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμιξίαν πρὸς τὰς ἐν τοῖς χημείοις διαφανεῖς ἐκείνας ἀποκρυσταλλώσεις οὐσιῶν, τὰς ὁποίας οὐδέποτε τις ἀπαντᾷ ἐν φυσικῇ καταστάσει οὕτω ἀσπίλους καὶ ἀμιάντους. Ἡ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος λαλουμένη σήμερον γλῶσσα φέρει, δυστυχῶς, σαφῇ ἔχνη τῆς ἀπ' αἰῶνων ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Τὸν τοιοῦτον, τὸν οὐχὶ μὲν σπουδαῖον ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀναίσθητον μολυσμὸν τοῦ προφορικοῦ λόγου, πρέπει ἄρα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γεγονός, καὶ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τοῦτο, ἢ νὰ μεταχειριζώμεθα γράφοντες γλῶσσαν ἱκανῶς δημοτικωτέραν τῆς λαλουμένης; Πολὺ ἀρμοδιώτερον ἡμῶν νομίζοντες τὸν κ. Ψυχάρην πρὸς λύσιν τοῦ περιέργου τούτου γλωσσικοῦ ζητήματος τὸ ὑποβάλλομεν εἰς αὐτόν, οὐχὶ ὡς ἔνστασιν, ἀλλ' ὡς ἀπλὴν ἀπορίαν, περιοριζόμενοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ «Ταξιδίου» δὲν θὰ ἐγράφομεν ἀκριβῶς ὡς ὁμιλοῦμεν.

Κάλλιστα γνωρίζοντες ὅτι ὁ κ. Ψυχάρης, ὡς πάντες οἱ ἐλαυνόμενοι ὑπὸ πεποιθήσεως εἰλικρινούς, περὶ μόνης τῆς ἐπιτυχίας τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ μεριμνᾷ ἐνομίσκαμεν ὅτι πολὺ περισσότερον εὐχαριστοῦμεν αὐτόν, ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἔχει δίκαιον γλωσσικῶς ἢ ἐνδιατρίβοντες περὶ πᾶσαν ἄλλην τοῦ βιβλίου του ἀρετὴν. Εὐχάριστον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὡς ὁ συγγραφεὺς τοῦλάχιστον ἐξετιμήθη δέοντως παρὰ τῶν ἱκανῶν «ἀπολαύσεως αἰσθητικῆς». Τὴν εὐαρέσκειαν αὐτῶν ἀναικόνισαν εἰς ἡμᾶς τινες τούτων ὡς ἐξ ἧς: «Κρίμα νὰ γραφοῦν τόσα ὠραῖα πράγματα εἰς γλῶσσαν τῆς ταβέρνας». Ὁ ἔπαινος οὗτος δὲν εἶναι βεβαίως μικρός· πολὺ ὅμως μεγαλειώτερον θεωροῦμεν ἡμεῖς τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ εἰς τὴν καθαρῆν αὐτὴν ἂν μετεφράζετο τὸ «Ταξίδι» καὶ πάλιν θ' ἀπέμενεν αὐτῷ ἱκανὴ ἀξία. Αὕτη ἐγκεῖται πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀβρότητα τοῦ αἰσθήματος καὶ τὸν ἄκρον καλωπισμὸν τοῦ ὕφους, ἐξ ὧν τὸ βιβλίον του ἐνθυμίζει συγχρόνως τὴν «Αἰσθηματικὴν περιήγησιν» τοῦ Sterne καὶ τὰ «Πεζὰ ποιημάτων» τοῦ Baudelaire, συγγραφέων οὔτινες φημίζονται ὡς

κατορθώσαντες νὰ ἐκφράσωσι πράγματα ἱκανῶς δυσέκφραστα μετὰ θαυμαστῆς ἐναργείας. Ἀλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα ἀρκούμενος ὁ κ. Ψυχάρης ἐπεχείρησεν ἐν κεφαλῇ ἐπιγραφομένῳ «Ἀγάπη» νὰ προσφέρῃ ἡμῖν ἀπόγευμα τῆς θεωρίας ἐκείνης τῶν πανθειστῶν, δι' ἧς συνδιαλλάσσονται καὶ σχεδὸν ταυτίζονται ἐν τῇ ἀγάπῃ ὁ θάνατος μετὰ τῆς ἀθανασίας· κατάρθωσε δὲ καὶ τοῦτο διὰ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων δι' ὧν ἐκφράζει ὁ αἰγοβοσκὸς τὴν ἰδικήν του ἀγάπην εἰς τὴν πληγώσασαν τὴν καρδίαν τοῦ Ἀμαρυλλίδα. Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκπλησσωμεθα διὰ τοῦτο. Ὅσον τῷ ὄντι μᾶλλον πολὺπλοκον, δύσληπτον, μεταφορικὸν καὶ νεφελῶδες εἶναι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἀγωνίζεται τις νὰ μεταδώσῃ, κατὰ τοσοῦτον πρέπει νὰ ᾔναι ἐκφραστικώτεροι καὶ δημοτικώτεροι αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται πρὸς τοῦτο, ὡς κάλλιστα ἐνόησεν ὁ Schopenhauer, ὁ Πενάν, ὁ Taine καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν φιλοσοφούντων ηὐτύχησαν νὰ ᾔναι καὶ συγγραφεῖς. Ὁλόκληρον ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ «Ταξίδι» εἶναι πειστικωτάτη ἀναίρεσις τῆς πλάνης τῶν συγχεόντων τὸ ὕψος μετὰ τῆς γλώσσης, τῶν διαιρούντων εἰς ταπεινοὺς καὶ ὑψηλοὺς, εἰς χαρίεντας καὶ ἀγροίκους, οὐχὶ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ τοὺς γραμματικοὺς τύπους. Κατὰ τῆς πλάνης ταύτης εἰχομεν ἤδη ν' ἀντιταξώμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σκαϊότης, ἡ ἀγροικία, ἡ στειρώσις τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἔνδεια αἰσθήσεως καὶ νοῦ ἀπεδείχθησαν πάντοτε ἀκριβῶς ἀνάλογοι τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀττικισμῶν, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται ἕκαστος τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων. Τὴν ἀπόδειξιν καθιστᾷ ἤδη ἄρτιαν ἡ παρὰ τοῦ κ. Ψυχάρη σύζευξις τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ λεμβούχου πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῶν νοημάτων καὶ τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιτεχνήσεως τοῦ ὕφους.

Ἀφοῦ συγχαρῶμεν τὸν συγγραφέα διὰ τὸ βιβλίον του καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν τόλμην του, νομίζομεν καθήκον ἡμῶν νὰ κύψωμεν εἰς τὸ ὅτιον του καὶ νὰ ψιθυρίσωμεν μετ' ἀδελφικοῦ θάρρους τὰ ὀλίγα ταῦτα: «Ὡς ἐπιστήμων ἔχεις πληρέστατα δίκαιον γράφων ὅπως γράφεις· πᾶς ὅμως ἀναμορφωτὴς πρέπει, πλὴν τοῦ ἀπολύτως ὀρθοῦ, νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἀποφεύγων πρὸ πάντων νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς κατηχουμένους πᾶσαν ἀσκησιν μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίαν πρὸς σωτηρίαν. Ἡ ὁρασις ἡμῶν, ὡς ἤδη εἵπομεν, διεστράφη. Τὰ ἀφ' ὧν, καφικέσαι, Ἐβρώπη, ὁ τύπος τὸν ἐμαφτότης, ἡ ρόδα ἀντὶ τοῦ δημοτικωτάτου τροχὸς καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, καίτοι ἐπιστημονικῶς ὀρθὰ, οὔτε ἀπαραίτητα εἶναι οὔτε φαίνεται ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια ἀνάλογος τῆς δυ-

σκολίας τῆς καταπόσεως. Στέρξε λοιπὸν παρὰ-
χωρήσεις τινάς, τοῦλάχιστον ὀρθογραφικάς, αἵ-
τινες εἶναι ὅλως ἀζήμιοι. Τὸ ὑπερήφανον «Fais
ce que dois» τῶν ἱπποτῶν πρέπει νὰ συγκρινῇ μέ-
χρι τινος ὁ θέλων νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς ἀνθρώ-
πους διὰ τοῦ «ὁ σκοπὸς δικαιοῖναι τὰ μέσα» τοῦ
Λογιόλα.»

Οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὅσα εἴπομεν ἀνω-
τέρω ὑπὲρ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης θὰ προ-
καλέσωσι καὶ πάλιν τὰς ἐρωτήσεις: «Διατὶ λοι-
πὸν δὲν τὴν γράφεις ἀμιγῇ, καὶ εἰς τί χρησιμεύει
ἡ ἀνύμνησις αὐτῆς καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς καθαρ-
εούσης;» Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐρωτήσεων ἐδι-
καιούμεθα ἴσως ν' ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἐνδέχεται
ν' ἀπεθάρρυνεν ἡμᾶς ὁ τρόπος δι' οὗ ὑπεδέχθη-
σαν οἱ ἐρωτῶντες τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη· ἀνευ
ὅμως τῆς ἐλαχίστης εἰρωνείας ἀπαντῶμεν ἀδι-
στάτως εἰς τὴν δευτέραν, ὅτι πολὺ ἀπατῶν-
ται οἱ νομίζοντες εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσιν τὴν
ἀντιπάθειαν κατὰ τῆς τεχνητῆς γλώσσης. Ἡ
καθαρεύουσα ὁμοιάζει τὸ διεστραμμένον ἐκείνη
καὶ κακώτερα γύναια τὰ ὅποια, οὐχὶ ὁ ἀγα-
πῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ περιφρονῶν δύναται νὰ κα-
θυποτάξῃ καὶ νὰ περιορίσῃ διὰ τῆς μάστιγος
ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπείας. Πρῶτος λοι-
πὸν καὶ ἀπαραίτητος ὅρος ὅπως γράψῃ τις ὑπο-
φερτῶς τὴν λεγομένην καθαρεύουσαν εἶναι ἡ πε-
ποιθήσις ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτε. Τὸν δὲ ἀμφιβάλ-
λοντα περὶ τοῦτου παρκαλοῦμεν νὰ συγκρίνῃ
πρὸς τὰ τῶν ἄλλων διδασκάλων τὰ ἔργα τοῦ
κ. Βερναδάκη ἢ πρὸς τὰ τῶν συνδέλφων
του τὰ ἄθρα τοῦ κ. Γαβριηλίδου. Μόνοι οἱ πι-
στεύοντες ὅτι, ὅσα ἀπὸ τοῦ Σοφιστοῦ μέχρις ἡ-
μῶν εἰσῆχθησαν εἰς τὴν λαλουμένην ἀλλότρια
αὐτῆς στοιχεῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ βαρβα-
ρισμοί, κακορθοῦσι νὰ περιορίσωσι εἰς τὸν ἐλά-
χιστον ὅρον τὴν ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν ἀηδιαν.

Ε. Δ. ΡΟΪΔΗΣ.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΚΟΣΜΟΥΜΕΝΑΙ

“Ὅτε τόση καὶ τοσοῦτον ἀξιεπαινος καταβάλ-
λεται ἐπιμέλεια πρὸς διακόσμησιν τῆς ἡμετέ-
ρας ἱστορικῆς πρωτεύουσας, ἵνα φανῇ εὐπροσω-
ποτέρα εἰς τοὺς μέλλοντας μετ’ ὀλίγον νὰ ἐπι-
δημήσωσιν εἰς αὐτὴν ξένους ἐκ πάσης τῆς γῆς,
ἐπιτραπήτω μοι, γράχωδως ταυτολογῶν, νὰ ἐ-
παναλάβω ἐν περιλήψει ἐνταῦθα τινὰ περὶ μι-
κρῶν τινῶν ἄλλ’ ἀναγκαιῶν, κατ’ ἐμέ, βελτιώ-
σεων. Ἀληθές ὅτι οὐχὶ ἀπαξ περὶ αὐτῶν κατὰ
καιροὺς διέλαβον· ἀλλ’ οὐδεὶς φθόνος, διότι τὰ
περὶ αὐτῶν ἄλλοτε γραφέντα μοι ἢ δὲν ἀνεγνώ-
σθησαν, ἢ μόλις ἀναγνωσθέντα ἐλησμονήθησαν·
ἄλλως, ἂν μὲν ὀρθὰ ἐκρίνοντο, πρέπει νὰ πι-
στεύσω ὅτι θὰ ἐξετελευτῶντο, ἂν δὲ ἄτοπα, ὅτι ὡς

δημοσίως ἐγράφησαν, οὕτω καὶ θ’ ἀνηροῦντο.
“Ὅπως δὴποτε, σήμερον ἢ ποτὲ μοὶ φαίνε-
ται κατάλληλος ἡ στιγμή ὅπως ἀνακαλέσω
αὐτά, καὶ δὴ ἐν τῷ ἀξιολόγῳ τούτῳ φιλολο-
γικῷ περιοδικῷ, καθ’ ὅσον πλὴν τοῦ πρακτικοῦ
τῶν δὲν στεροῦνται ὅλως καὶ ἐπιστημονικοῦ τινος
χαρακτῆρος. Εἰσι δέ, τὰ κυριώτερα κἄν, τὰ
ἐπόμενα.

Α’

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διψᾷ. “Ὅτε τὸ πρῶτον
τὴν εἶδον, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς
Τουρκοκρατίας, εἶχεν ἐπτὰ χιλιάδας κατοίκων·
σήμερον ἔχει, κατὰ πρῶτον πάλιν μετὰ τοὺς
κλασικούς χρόνους, περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας,
μετὰ πλειόνων ἀναγκῶν καὶ ἀνωτέρων ἀξιώ-
σεων καθαριότητος, καταδρεγμάτων, ἀρδεύσεως
δημοσίων φυτειῶν. “Ὅτε τῷ 1856 ἀπετέλου
μέρος τοῦ ὑπουργείου, προϊόντος τοῦ πληθυ-
σμοῦ, ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος ἀπέβαινε ἤδη
δυσανάλογος πρὸς αὐτόν, εἰ καὶ εἰς βαθμὴν ἀ-
συγκρίτως μικρότερον παρὰ σήμερον. Τότε ἔφε-
ρα εἰς γνώσιν τῶν συνδέλφων μου, ὅτι συνε-
χίστατα, διῦππεύον τὴν πεδιάδα τὴν μεταξὺ
Ἀθηνῶν καὶ Ἀμαρουσίου, παρετήρησα σειρὰν
ὡς ἐγκαταλελειμμένων φρεάτων, ἅτινα μοὶ ἐ-
φαίνοντο ἐλέγχοντα τὴν ὑπαρξιν ὑδραγωγείου.

Ἡ κυβέρνησις τότε, μὴ ἀδιαφορήσασα πρὸς
τὴν πληροφορίαν, ἐζήτησε παρὰ τῆς βουλῆς
πίστωσιν 40 χιλιάδων δραχμῶν, καὶ δι’ αὐτῶν
ἐρευνήσασα τὰ φρέατα, εὔρε, καὶ ὅσον ἐνεδέχε-
το ἐκκαθάρισε, τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Ἀδριανοῦ, δι’
οὗ, ἂν καλῶς ἐνθυμῶμαι, ἐδιπλασιάσθη τότε
ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐχώρει
ὁσημέραι ταχέως ἀυξανόμενος, ὥστε ἡ ἀναλο-
γία τῆς λειψυδρίας δὲν ἡλαττοῦτο, ἴσως καὶ ἡ-
ξανε. Πολλάκις, καὶ ἄφ’ οὗ ἐξῆλθον τῆς ἐξου-
σίας, ἐνορῶν τὴν δυσχέρειαν εἰς τὴν ἀναγκαιῶς
θὰ ἐνέπιπτεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος καθ’
ὅσον κατὰ τὰ λοιπὰ ἀνεπτύσσετο, ἐφρόνουν,
καὶ εἶπον ἐπίσης, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μετακα-
λέσωμεν ἐμπειρὸν τινα καὶ πεπαιδευμένον ὑ-
δραυλικὸν ἐξ Εὐρώπης, ὅστις ἐρευνήσας τὰ φρέ-
ατα τῆς πόλεως, ὧν πολλὰ ἤκουον ὅτι ἔχουσι
ῥέον ὕδωρ, νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν τις ἠδύνατο νὰ
γίνῃ συγκέντρωσις καὶ σκόπιμος χρῆσις αὐτοῦ.
Ἀλλ’ εἰς τὰς προτροπάς μου ταύτας προσοχὴ
δὲν ἐδόθη, εἴτε διότι τότε οὐδεμίαν πλέον αὐ-
τὸς ἐξήσκουν ἐπιρροήν, εἴτε διὰ τὰς δαπάνας ἃς
τὸ μέτρον ἀπῆτει.

Τότε δέ, εἰς τὴν φορὰν ταύτην τῶν σκέψεων
καὶ ἄλλη μοὶ ἐπῆλθεν ἰδέα. Κατὰ τοὺς ἀρ-
χαιοτάτους χρόνους τῶν Ἀθηνῶν ὡς μόνη κρή-
νη ἐν αὐταῖς φυσικῶς ἀναβρούσα μνημονεύεται
ἡ Καλλιρρόη, ἡ ἔπειτα Ἐννεάκρουνος, ἐν τῇ
κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐξ ἧς ὑδρεύοντο οἱ τότε ἀ-